

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

GINTARĖ DOBROVIENĖ

NETESYBOS: TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lekt. dr. Ažuolas Čekanavičius

Vilnius, 2013

TURINYS

ĮVADAS	3
1. NETESYBŲ SAMPRATA	6
1.1 Netesybos, kaip prievolės užtikrinimo būdas	6
1.2 Netesybos, kaip civilinės atsakomybės forma	17
2. NETESYBŲ IR NUOSTOLIŲ SANTYKIS	22
3. NETESYBŲ IR PALŪKANŲ SANTYKIS	34
IŠVADOS	48
LITERATŪROS SĄRAŠAS	50
SANTRAUKA	58
SUMMARY	59

IVADAS

Problematika ir temos aktualumas. Teisės teorijoje ir praktikoje yra išskiriama dvejopa netesybų prigimtis: 1) netesybos yra naudojamos kaip prievolės užtikrinimo būdas; 2) netesybos yra laikomos sutartinės civilinės atsakomybės forma. Netesybomis yra ne tik užtikrinamas pagrindinės prievolės įvykdymas, tačiau skolininkas yra skatinamas tinkamai vykdyti prievolę. Skatinamoji netesybų funkcija pasireiškia iki prievolės įvykdymo momento, o užtikrinamoji – po prievolės įvykdymo termino suėjimo. Taigi netesybų taikymo galimybė iš esmės skatina verslo santykių stabilumą, nes šalis turi teisę iš anksto nustatyti už tam tikros prievolės pažeidimą taikomos atsakomybės dydį, numatyti netesybų sąlygas, skaičiavimo tvarką, santykį su nuostoliais ir pan. Be to, nėra reikalaujama iš šalių įrodyti patirtus nuostolius, nes išieškoti netesybas galima už patį sutarties pažeidimo faktą.

Netesybos yra nustatomos beveik visose sutartyse, taip pat yra gausi teismų praktika, tačiau išsamios netesybų teorinės ir praktinės teisinės analizės nėra atlikta. 2013 m. pradžioje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas apžvelgė netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiame Teisme praktiką¹, tačiau šioje apžvalgoje yra paliečiami ne visi esminiai netesybų instituto ir palūkanų instituto santykio elementai, taip pat nėra išsamiai išanalizuotas pats netesybų institutas, jo santykis su nuostoliais. Pažymėtina, kad teismų jurisprudencija nustatant netesybų dydį, santykį su palūkanomis nuolat kito, todėl yra ypač aktualu išanalizuoti netesybų teorinius ir praktinius aspektus. Teismų praktikos nevienodumas, teismų praktikos analizės stoka, išsamios teisinės doktrinos nebuvimas sukelia šalims teisinį neaiškumą, todėl yra ypač aktualu išanalizuoti netesybų teorinius ir praktinius taikymo aspektus.

Šiuo metu Lietuvos Respublikos teisinėje doktrinoje netesybos aptiriamos tik bendruosiuose civilinės teisės teorijos vadovėliuose, jas išsamiau analizuoja profesorius V. Mikelėnas. Tačiau šios analizės yra bendro pobūdžio, komentuojant Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą. Be to, nėra išsamiai analizuojama teismų praktika, o netesybų instituto teisinė doktrina yra pateikiama tik kaip mokymosi priemonė teisės srities studentams.

Atsižvelgdama į tai, kad Lietuvos Respublikos teisinėje doktrinoje nėra išsamiai aptartas netesybų taikymas, santykis su nuostoliais, palūkanomis, nėra išsamiai išanalizuota Lietuvos Respublikos teismų praktika, autorė savo **darbo objektu** pasirinko netesybų, kaip prievolių teisės instituto, teorinių ir praktinių aspektų analizę.

¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1, kat. 36; 36.1; 37.

Darbe autorė iškelia hipotezę, jog netesybų, kaip prievolių teisės instituto, sampratos, jų santykio su nuostoliais ir palūkanomis, aiškinimas teoriniais ir praktiniais aspektais iš esmės sutampa.

Atsižvelgiant į tyrimo objektą, iškeltas **darbo tikslas** – išanalizavus teisės doktrinoje bei Lietuvos teismų praktikoje netesybų instituto aspektus, įvertinti ir išanalizuoti netesybų instituto teoriniu ir praktiniu lygmeniu ypatumus ir problemas bei pasiūlyti būdus šioms problemoms spręsti.

Darbo tikslams pasiekti iškelti uždaviniai:

1. Aptarti svarbiausius teorinius netesybų sampratos aspektus.
2. Išanalizuoti ir apibendrinti teismų praktiką, formuojamą dėl netesybų reglamentuojančių teisės normų taikymo ir aiškinimo, aptariant probleminius klausimus.
3. Išanalizuoti netesybų mažinimo galimybes įvertinant jau esamą teismų praktiką ir doktriną.
4. Atskleisti netesybų ir nuostolių santykį.
5. Atskleisti netesybų ir palūkanų santykį.

Darbe taikomi tiek bendrieji tyrimo metodai, tiek teisės aiškinimo metodai. *Analizės metodas* naudojamas siekiant atskirti netesybų, nuostolių ir palūkanų, kaip atskirų civilinės teisės institutų, požymius, pagrindinius bruožus, taip pat tiriant šių institutų esmę ir paskirtį; *analogijos metodas* taikomas nagrinėjant netesybų, nuostolių ir palūkanų institutų panašumus, jų bendrus požymius bei tam tikrų teisės aktų nuostatų taikymo galimybes; *apibendrinimo metodas* taikomas pateikiant netesybų taikymo, mažinimo, santykio su nuostoliais ir palūkanomis ištirtus probleminius aspektus; *lingvistinio metodo* pagalba aiškinama norminiuose aktuose vartojamų sąvokų prasmė; *lyginimo metodas* naudojamas apžvelgiant teisės doktriną, teismų praktiką tiek nacionalines, tiek tarptautines teisės normas, reglamentuojančias netesybų institutą; *sisteminės analizės metodas* taikomas nagrinėjant netesybų santykio su nuostoliais ir palūkanomis aspektus; *teleologiniu metodu* siekiama nustatyti įstatymo ir aiškinamos teisės normos tikslus bei uždavinius; *empirinis dokumentų analizės metodas* naudojamas apžvelgiant ir apibendrinant netesybų (baudos, delspinigių), jų santykio su nuostoliais ir palūkanomis reglamentavimą Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje bei teismų praktikoje.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro: įvadas, trys dalys, išvados, literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Pirma dalis yra suskirstyta į du poskyrius. Pirmame poskyryje analizuojama netesybų kaip prievolės įvykdymo užtikrinimo samprata. Antrame poskyryje analizuojama netesybų kaip civilinės atsakomybės samprata.

Antroje dalyje autorė analizuoja netesybų ir nuostolių santykį, jų panašumus bei skirtumus teisės doktrinoje bei teismų praktikoje. Trečioje darbo dalyje autorė analizuoja netesybų ir palūkanų santykį. Darbo apimtis – 59 puslapiai.

1. NETESYBŲ SAMPRATA

1.1 Netesybos, kaip prievolės užtikrinimo būdas

Netesybų reikšmė 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusiame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau - LR CK) skiriasi nuo netesybų sampratos, kurią apibrėžė 1964 m. priimtas Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas² (toliau - 1964 m. LR CK). 1964 m. LR CK nebuvo savarankiškas lietuviškos teisinės minties išraiškos aktas, o tik tuo metu priimto Rusijos civilinio kodekso kopija³. Netesybų sąvoka 1964 m. LR CK 195 straipsnyje apibrėžiama kaip *įstatyme ar sutartyje nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta, konkrečiai imant, jeigu praleistas prievolei įvykdyti terminas*. Tačiau 1990 metais Lietuvai paskelbus Nepriklausomos Lietuvos Respublikos atkūrimą, buvo pradėti sovietinės teisės sistemos pertvarkymo darbai ir 2000 m. liepos 18 d. buvo priimtas šiuo metu galiojantis LR CK⁴. Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) yra nurodęs, kad *2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusio Civilinio kodekso 6.71–6.75 straipsniai, reglamentuojantys netesybas, skirtingai nei 1964 m. Civilinis kodeksas, baudinių netesybų nenumato. Netesybos atlieka kompensuojamąją funkciją siekiant atlyginti nukentėjusiajai šaliai nuostolius, tačiau jokia būdu netesybos negali leisti nukentėjusiajai šaliai piktnaudžiauti savo teise bei nepagrįstai praturtėti kitos šalies sąskaita*⁵. Todėl 1964 m. LR CK nustatyta netesybų samprata šiame darbe reikšminga, atskleidžiant netesybų esmę per jų rūšis, aptariamas toliau šiame darbe.

LR CK normos, reglamentuojančios netesybas, parengtos pagal Europos Tarybos Ministrų komiteto 1978 m. sausio 26 d. rezoliuciją Nr.(78)3⁶. Minėtas teisės aktas yra vienas pirmųjų bendrų Europos Sąjungos šalims teisės aktų, kuriuo siekiama užtikrinti kreditoriaus interesų apsaugą netesybomis ir įtvirtinti pagrindinius netesybų instituto bruožus. Šioje rezoliucijoje baudžiamoji sąlyga (netesybos) apibrėžiama *kaip bet kokia sutarties sąlyga, kuri nurodo, kad skolininkui nevykdant savo įsipareigojimų, jis privalo sumokėti tam tikrą pinigų*

² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.

³ Papirtis V. L., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kiti. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T. 2. P. 24.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje B. R. v. V. P. Nr. 3K-3-218/2003, kat. 32.4.

⁶ Bakanas A., Bartkus G., Dominas G. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 114.

*sumą kaip baudą ar kompensaciją*⁷. Kreditoriaus teisę reikalauti netesybų taip pat įtvirtina ir kiti tarptautinės teisės aktai bei negriežtosios regioninės ir tarptautinės teisės šaltiniai (angl. *soft law*), t. y. tarptautiniai komercinių sutarčių principai (7.4.13 straipsnis)⁸, Europos sutarčių teisės principai (9.509 straipsnis)⁹, Europos privatinės teisės principai (3:712, straipsnis)¹⁰. Minėtuose teisės aktuose netesybos apibrėžiamos iš esmės vienodai – *jeigu sutartis numato, kad šalis, kuri tinkamai nevykdo sutarties, privalo sumokėti tam tikrą sumą dėl sutarties nevykdymo nukentėjusiai šaliai, tai nukentėjusiai šaliai ši suma turi būti priteista nepriklausomai nuo faktinių nuostolių*. Be to, šiuo metu Europos Sąjungos Taryboje yra svarstomas Reglamento dėl Europos pirkimo – pardavimo sutarčių reguliavimo projektas¹¹, pagal kurio 10 straipsnio nuostatas valstybės narės netesybomis turės užtikrinti pirkėjų interesus, kai pardavėjas nesilaikys reglamente nurodytų reikalavimų.

Atsižvelgiant į tarptautinės teisės šaltiniuose įtvirtintą netesybų sampratą LR CK 6.71 straipsnio 1 dalyje netesybos buvo apibrėžtos kaip *pinigų suma, nustatyta įstatymu, teismo ar sutarties ir kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta (bauda, delspinigiai)*. Tiek tarptautiniuose teisės šaltiniuose įtvirtinta, tiek LR CK 6.71 straipsnyje numatoma, kad netesybos turi būti mokamos tik pinigais, kreditoriui neturint teisės reikalauti netesybų kita forma, pavyzdžiui: dėl ne laiku atliktų rangos darbų, kreditorius neturi teisės reikalauti papildomai atlikti kitus, negu buvo sutarta, rangos darbus.

Taigi remiantis LR CK nuostatomis, netesybų prigimtis yra dvejopa – jos yra ir prievolių užtikrinimo būdas ir sutartinės civilinės atsakomybės forma (LR CK 6.258 straipsnis)¹². Toks netesybų prigimties aiškinimas vyrauja ir kasacinio teismo praktikoje¹³. Netesybos, kaip prievolės užtikrinimo būdas, skatina skolininką įvykdyti prievolę. Netesyboms, kaip prievolės užtikrinimo būdui, yra būdingi šie bruožai:

⁷ Committee of Ministers of the Council of Europe. Penal clauses in civil law. Resolution No. (78) 3. Strasbourg, 1978.

⁸ Principles of International Commercial Contracts. Unidroit, Rome, 1994.

⁹ Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999.

¹⁰ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition. Sellier. European Law Publishers, 2008

¹¹ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law. Brussels, 11.10.2011. COM(2011) 635 final; 2011/0284(COD).

¹² Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė, Prievolių teisė, ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009. P. 66; V. Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P.114.

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje J. A. ir V. A. v. O. N., Nr. 3K-3-1125/2003, kat. 57.1; 15.2.2.6; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje D. B. ir E. B. v. UAB „Mobusta“, Nr. 3K-3-163/2004, kat. 32.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. S. D., Nr. 3K-3-514/2005, kat. 21.4.2.6; 21.4.2.7; 63.1; 114.11; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje K. P. v. IĮ „Vidista“ Nr. 3K-3-405/2006, kat. 36.1; kt.

- atsakomybės už prievolės pažeidimą dydžio nustatymas, kuris šalims žinomas jau sudarant sutartį;
- galimybė išieškoti netesybas už patį pažeidimo faktą, nereikalaujant įrodinėti nuostolius;
- galimybė šalims savo nuožiūra formuluoti susitarimo dėl netesybų sąlygas, dydį, santykį su nuostoliais, skaičiavimo tvarką ir pan.¹⁴

Teisės doktrinoje „prievolių įvykdymo užtikrinimo būdais yra laikomos specialiosios priemonės, garantuojančios pagrindinės prievolės įvykdymą ir skatinančios skolininką tinkamai įvykdyti pagrindinę prievolę“¹⁵. Remiantis šia samprata prievolių užtikrinimo būdai atlieka dvi funkcijas: skatinamąją ir užtikrinamąją. Tokiu būdu skatinamoji prievolių įvykdymo užtikrinimo funkcija pasireiškia iki prievolės įvykdymo momento, o užtikrinamoji - po prievolės įvykdymo termino suėjimo. LAT yra konstatavęs, kad „negalima sutapatinti pagrindinę prievolę užtikrinančio sandorio sudarymo momento ir užtikrinančiosios prievolės pagal šį sandorį atsiradimo momento. Prievoliniai santykiai tarp kreditoriaus ir skolininko pagal pagrindinės prievolės įvykdymą užtikrinančią papildomą prievolę (užtikrinančiąją prievolę) atsiranda ne nuo sutarties, kuria susitarta dėl pagrindinės prievolės įvykdymo užtikrinimo taikymo, sudarymo dienos, bet nuo tada, kada pagrindinė prievolė yra pažeidžiama, t. y. nuo pagrindinės prievolės neįvykdymo arba netinkamo įvykdymo“¹⁶.

Paminėtina, kad Algirdas Matkevičius, analizuodamas komercinių paslapčių apsaugą bei konfidencialumo susitarimus, priėjo prie išvados, *kad konfidencialumo sutarties šalys, susitardamos dėl netesybų, pirmiausia siekia tinkamo sutarties vykdymo, tačiau, kiek tai susiję su įstatyme apibrėžtomis netesybomis, jos negali būti traktuojamos kaip prievolės užtikrinimo būdas, nes nustatymo tikslas yra siekis fiksuoti civilinės atsakomybės taikymo dydį konkrečia pinigine išraiška. Todėl sutartimi nustatytos netesybos traktuotinos kaip civilinės atsakomybės forma, bet ne laikytinos prievolių užtikrinimo būdu*¹⁷. Su šia autoriaus pozicija galėtume nesutikti, nes, pirma, konfidencialumo susitarimuose pasireiškia tiek skatinamoji, tiek užtikrinamoji netesybų funkcijos, t. y. nustatytos netesybos konfidencialumo susitarimuose tiek skatina sutarties šalį laikytis nustatytų konfidencialumo susitarimo sąlygų, tiek garantuoja, kad konfidencialumo susitarimas nebus pažeistas. Antra, konfidencialumo susitarimuose nustatytoms

¹⁴ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė, Prievolių teisė, ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009. P.66

¹⁵ Ten pat, P. 64

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 17 d. nutartis AB „Mažeikių nafta“ v. Švedijos įmonė „Baltic Bitume AB“ byloje Nr. 3K-3-87/2010, kat. 24.2; 24.3; 36.1.

¹⁷ Matkevičius A. Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimų atvejais // Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. 2008, T. 5(107). P. 57.

netesyboms yra būdingi visi, aukščiau aptarti, netesybų, kaip prievolės užtikrinimo būdo, bruožai. Todėl, autorės nuomone, konfidencialumo susitarimuose nustatytas netesybas turėtume laikyti tiek prievolės užtikrinimo būdu, tiek sutartinės atsakomybės forma.

Pagal LR CK 6.70 straipsnio 1 dalį, prievolių įvykdymas gali būti užtikrinamas pagal sutartį arba įstatymus netesybomis, įkeitimu (hipoteka), laidavimu, garantija, rankpinigiais ar kitais sutartyje numatytais būdais. Netesybomis gali būti užtikrinama ir piniginė, ir nepiniginė prievolė, taip pat netesybomis gali būti užtikrinamos tiek esamos, tiek būsimos prievolės (LR CK 6.70 straipsnio 2 dalis). Netesybos, kaip prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, palyginti su pagrindine prievole, yra papildoma, šalutinė prievolė¹⁸. Netesybų akcesoriškumas yra įtvirtintas LR CK 6.74 straipsnyje, nurodančiame, kad įstatymų nustatyta tvarka pripažinus sandorį, kurio pagrindu atsirado prievolė, negaliojančiu, taip pat negalioja susitarimas dėl tokios prievolės įvykdymo užtikrinimo netesybomis. Taigi pagrindinės prievolės negaliojimas daro negaliojačią ir papildomą prievolę – užtikrinimą. LAT praktikoje taip pat laikomasi tokios pozicijos. LAT yra pažymėjęs, kad „netesybos yra ne savarankiška, o išvestinė prievolė, t. y. ji gali atsirasti tik tada, kai skolininkas neįvykdo arba netinkamai įvykdo pagrindinę prievolę. Taigi teismas, nagrinėdamas bylą pagal ieškovo reikalavimą priteisti delspinigius, turi aiškintis ne tik aplinkybes, susijusias su netesybų (delspinigių) nustatymu, jų dydžiu ir kt., bet pirmiausia turi nustatyti, ar pagrindinė prievolė, kurios įvykdymui užtikrinti nustatytos netesybos, yra galiojanti, ar skolininkas tinkamai įvykdė pagrindinę prievolę, ar nėra ginčo dėl pagrindinės prievolės ir kitas reikšmingas aplinkybes. Civilinėje byloje dėl delspinigių priteisimo aplinkybės, susijusios su pagrindinės prievolės įvykdymu, įeina į įrodinėjimo dalyko sudėtį“¹⁹. Atsižvelgiant į tai bei remiantis LR CK 6.75 straipsniu, skolininkui, ginčijančiam pareigą mokėti netesybas, kyla pareiga įrodyti, kad prievolę įvykdė tinkamai.

Be to, atsižvelgiant į išvestinį prievolės mokėti netesybas pobūdį, pažymėtina ir tai, kad sutarties šalis, perimdama pagrindinius trečiojo asmens įsipareigojimus, kartu perima ir šalutinę prievolę dėl pagrindinių įsipareigojimų neįvykdymo²⁰. Todėl remiantis LR CK 6.101 straipsnio 2 dalimi, reikalavimo įgijėjas turi teisę reikalauti naujojo skolininko įvykdyti pagrindinės prievolės įvykdymo užtikrinimui nustatytas prievolės bei kitas papildomas prievolės. LAT yra pažymėjęs, kad *atsakovas, perimdamas trečiojo asmens skolinius įsipareigojimus ieškovui pagal*

¹⁸ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė, Prievolių teisė, ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009. P. 66

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Ferteksos transportas“, Nr. 3K-3-552/2005, kat. 36.1.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1, kat. 36; 36.1; 37, p. 424-452.

*bendradarbiavimo sutartį, kartu perėmė ir atsakomybę dėl šių įsipareigojimų neįvykdymo teisinių padarinių, t. y. pareigą mokėti ieškovui netesybas*²¹.

Teisės doktrinoje išskiriamos dvi netesybų rūšys: bauda ir delspinigiai, kurias atitinkamai reglamentuoja LR CK 6.71 straipsnio 2 ir 3 dalis. Bauda – iš anksto įstatymu arba sutartimi nustatyta konkreti suma arba tam tikra procentinė išraiška nuo pažeistos prievolės sumos. Delspinigiai – įstatymais arba sutartimi nustatyta pinigų suma už pažeistą prievolės įvykdymo terminą²². V. Mikelėnas taip pat pritaria įstatymų leidėjui, kad netesybos gali būti išreikštos procentais nuo sutarties sumos arba jos neįvykdytos dalies, konkrečia suma ir pan.²³ Pasak autoriaus, komentuojamojo straipsnio 2 dalyje reglamentuojami netesybų nustatymo būdai. Netesybos gali būti nustatytos nurodant konkrečią sumą (penki šimtai, tūkstantis litų ir pan.). Netesybos taip pat gali būti nustatytos užtikrinamos prievolės procentu (pvz., vienas procentas nesumokėtos sumos, pusė procento nesumokėtos sumos ir pan.). Tokiais atvejais netesybas priimta vadinti bauda²⁴. Esminiai baudos skirtumai nuo delspinigių yra:

- 1) bauda gali būti nustatoma ne tik už sutarties įvykdymo termino praleidimą, bet ir už kitaip išreikštą sutarties neįvykdymą arba netinkamą įvykdymą;
- 2) bauda yra vienkartinė, ji neturi tęstinio pobūdžio;
- 3) bauda neskaičiuojama už kiekvieną prievolės įvykdymo termino praleidimo laiko tarpą²⁵.

Sutartinių netesybų skaičiavimo pradžia siejama arba su sutarties pažeidimo momentu (pvz.: pirkėjas, pažeidęs sutartyje nustatytus mokėjimo terminus, privalo mokėti pardavėjui 0,02 procento delspinigius nuo nesumokėtos sumos už kiekvieną uždelstą dieną), arba su sutartimi nustatytu momentu (pvz.: pirkėjas, pažeidęs sutartyje nustatytus mokėjimo terminus, pardavėjui pareikalavus, privalo mokėti pardavėjui 0,02 procento delspinigius nuo nesumokėtos sumos už kiekvieną uždelstą dieną). LAT jurisprudencijoje yra įtvirtinta, kad, esant susitarimui, kad netesybos turi būti mokamos kitai šaliai pareikalavus, delspinigiai skaičiuojami ne automatiškai, pirkėjui laiku neapmokėjus sąskaitos, o pardavėjui pareikalavus²⁶.

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje P. B. individuali įmonė v. LEX SYSTEM GmbH, Nr. 3K-3-559/2008, kat. 35.5.

²² Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia. 2002.

²³ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė, Prievolių teisė, ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009. P.66.

²⁴ V. Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P.114.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 17 d. nutartis AB „Mažeikių nafta“ v. Švedijos įmonė „Baltic Bitume AB“ byloje Nr. 3K-3-87/2010, kat. 24.2; 24.3; 36.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB draudimo brokeris „Antarija“ v. UAB „Kauno termofikacijos elektrinė“, Nr. 3K-3-86/2010, kat. 24.2; 28.1; 36.1; 114.11.

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Libra Vitalis“ v. UAB „Amiga“, Nr. 3K-3-133/2004, kat. 18.2; 32.1; 37.6.

Atkreiptinas dėmesys, kad netesyboms yra taikomas 6 mėnesių ieškinio senaties terminas (LR CK 1.125 straipsnio 5 dalis 1 punktas). Kadangi delspinigiai dažniausiai yra skaičiuojami už kiekvieną praleistą prievolės įvykdymo termino dieną, tai, remiantis LR CK 1.127 straipsnio 5 dalimi, toks prievolės pažeidimas yra laikomas tęstiniu, todėl delspinigių skaičiavimas prasideda kiekvieną dieną. LAT yra išaiškinęs, kad daugiau kaip už šešis mėnesius tokiu atveju delspinigius galima priteisti jeigu: 1) ieškinio senaties terminas praleistas dėl svarbių priežasčių ir yra atnaujinamas, 2) skolininkas neprašo taikyti ieškinio senaties termino, 3) bendra tvarka pareiškiamas ieškinys (ar papildomas ieškinys toje pačioje byloje) dėl delspinigių priteisimo už naują laikotarpį (tačiau delspinigius priteisti galima tik už laikotarpį iki pagrindinės prievolės įvykdymo)²⁷. Kaip paminėta aukščiau, bauda yra vienkartinė ir ji neturi tęstinio pobūdžio, todėl, šaliai pareikalavus, turėtų būti taikomas 6 mėnesių senaties terminas. Aiškindamas senaties skaičiavimo pradžią baudos atveju, LAT yra konstatavęs, kad *atsakovas praleido sutarties vykdymo terminą ir dėl to sutartis liko tinkamai neįvykdyta iki pat jos nutraukimo dienos, todėl yra teisiškai pagrįstai nustatyta senaties termino pradžia ieškinio reikalavimui dėl baudos priteisimo - dieną po sutarties nutraukimo*²⁸.

Remiantis LR CK 1.127 straipsnio 2 dalimi, jeigu prievolei įvykdyti yra nustatytas terminas, tai iš tokios prievolės atsirandančio reikalavimo ieškinio senaties terminas prasideda pasibaigus prievolės įvykdymo terminui. Todėl, jeigu šalys nustatė terminą netesyboms sumokėti, ieškinio senaties termino eigos pradžia turi būti nustatoma pagal LR CK 1.127 straipsnio 2 dalį²⁹. Kitus teisinius santykius reglamentuojančiuose teisės aktuose gali būti įtvirtinti kitokie netesybų senaties terminai. Pavyzdžiui, delspinigiai už darbo užmokesčio ar kitų išmokų, susijusių su darbo santykiais, pavėluotą mokėjimą yra tiesioginiame ryšyje su darbo santykiais ir pagal savo pobūdį priskirtini prie išmokų, susijusių su darbo santykiais, todėl delspinigiai nustatyti už išmokų, susijusių su darbo santykiais pavėluotą mokėjimą, nesudaro pagrindo šiuos delspinigius pripažinti su darbo santykiais nesusijusia išmoka ir juos priskirti LR CK reglamentuojamų santykių sferai³⁰, todėl jiems taikomas Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – LR DK) 27 straipsnio 2 dalyje numatytas trejų metų senaties terminas. Atsižvelgiant į tai, LR CK nuostatos dėl netesybų darbo teisiniuose santykiuose taikomos tik papildomai ir tik tais klausimais, kurių nereglamentuoja LR DK.

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 14 d. nutartis civilinėje byloje M. P. v. AB „Skaiteks“, Nr. 3K-7-128/2003, kat. 18.1; 18.4; 5.7.

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „IMG Company“ v. A. M., Nr. 3K-3-335/2010, kat. 36.1; 42.9; 42.10; 54.1.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 17 d. nutartis AB „Mažeikių nafta“ v. Švedijos įmonė „Baltic Bitume AB“ byloje Nr. 3K-3-87/2010, kat. 24.2; 24.3; 36.1.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 14 d. nutartis civilinėje byloje M. P. v. AB „Skaiteks“, Nr. 3K-7-128/2003, kat. 18.1; 18.4; 5.7.

Pažymėtina, kad pagal LR CK 1.135 straipsnį, pasibaigus pagrindiniam reikalavimui, nustatytam ieškinio senaties terminui, pasibaigia ir papildomiems reikalavimams nustatyti ieškinio senaties terminai, nors jiems pareikšti nustatyti ieškinio senaties terminai dar ir nėra suėję. Pavyzdžiui, ieškinio dėl delspinigių priteisimo pareiškimas nenutraukia ieškinio senaties termino eigos pareikšti ieškiniai dėl pagrindinio reikalavimo (pavyzdžiui, dėl paskolos sumos priteisimo), tačiau, *pasibaigus pagrindiniam reikalavimui nustatytam ieškinio senaties terminui, pasibaigia ir papildomiems reikalavimams nustatyti ieškinio senaties terminai, nors jų senaties terminai dar nebūtų pasibaigę*³¹, todėl, pavyzdžiui: kreditorius negalės prašyti priteisti netesybų (delspinigių) už padarytą žalą, jei suėjęs senaties terminas pareikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo.

Kartu pažymėtina, kad įstatymuose ar sutartyse gali būti nustatyti netesybų skaičiavimo terminai. Netesybos (delspinigiai) gali būti skaičiuojamos iki prievolės įvykdymo momento arba iki bylos iškėlimo teisme³². Jei šalys sutartyje nenustato, kad netesybos (delspinigiai) mokamos iki visiško prievolės įvykdymo, tuomet galioja bendroji taisyklė, pagal kurią netesybos (delspinigiai) skaičiuojamos iki bylos iškėlimo teisme dienos³³. Kadangi teismo sprendimo priėmimas ar jo įsiteisėjimas savaime nėra prievolės įvykdymas, todėl net ir tuo atveju, kai netesybos skaičiuojamos iki bylos iškėlimo teisme, kreditoriaus teisės į netesybas po bylos iškėlimo teisme nepraranda: netesybos gali būti skaičiuojamos ir po bylos iškėlimo, jeigu skolininkas neįvykdo savo prievolės. Pavyzdžiui: LAT nagrinėtoje civilinėje byloje teisės pažeidimas (paskolos negrąžinimas), už kurį šalys susitarė mokėti delspinigius, truko ilgiau negu iki ieškinio pateikimo teismui dienos, todėl delspinigiai buvo priskaičiuoti iki pat prievolės įvykdymo, o ne iki ieškinio pateikimo dienos³⁴.

Paminėtina, kad, jei šalys nesusitarė kitaip, gali būti taikomas LR CK 6.54 straipsnio numatytas įmokų mokėjimo eiliškumas, t.y. trečiaja eile gali būti įskaitomos įmokos netesyboms sumokėti. Tačiau taikant LR CK 6.54 normas, reiktų atkreipti dėmesį į šalių tarpusavio praktiką, elgesį, šalies sąžiningumą. LAT praktikoje nustatyta, kad *ieškovo elgesys negali būti laikomas sąžiningu, nes ieškovas, tik nutraukus jo prievolinius santykius su atsakovu, pateikė jo siūlomą mokėjimų įskaitymo tvarką, tai yra nurodė, kad pirmiausia buvo įskaitomas delspinigių*

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje S. J. v. A. P., Nr. 3K-3-1029/2002, kat. 18.2; 57.1; 89.

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje VĮ „Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija“ v. UAB „Ferteksos transportas“, Nr. 3K-7-367/2006, kat. 36.1 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“, Nr. 3K-3-12/2009, kat. 36.1; 42.10; 73.2.5.1.2; 114.9.6.2; 114.11.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“, Nr. 3K-3-12/2009, kat. 36.1; 42.10; 73.2.5.1.2; 114.9.6.2; 114.11.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje H. G. v. UAB „Radiocentras“ ir B. M., Nr. 3K-3-631/2001, kat. 31.5; 32.2.

*mokėjimas, o ne apmokama pagrindinė prievolė*³⁵. Kitoje byloje LAT yra nurodęs, kad *nuoroda mokėjimo pavedime negali paneigti kreditoriaus teisės paskirstyti skolininko sumokėtas įmokas taip kaip nustatyta sutartyje, todėl skolininkui privalu įrodyti, kad kreditorius, priimdamas skolininko įmokas pagal mokėjimo pavedime nurodytą mokėjimo paskirtį, pakeitė sutartyje nustatytą įmokų paskirstymo tvarką*³⁶. Taigi remiantis teismų praktika ir minėta LR CK norma, šalių nustatyta įmokų paskirstymo tvarka negali būti vienašališkai pakeista³⁷. Todėl, sprendžiant įmokų paskirstymo klausimą, turėtų būti nustatoma, ar buvo išreikšta sutarties šalių valia dėl įmokų paskirstymo tvarkos, kokia ši tvarka buvo nustatyta, ar, vykdant sutartį, šalių valia nepasikeitė. Šalių valios išraiška turi būti nustatoma aiškinant šalių sudarytą sutartį, vadovaujantis sutarčių aiškinimo taisyklėmis, įtvirtintomis LR CK 6.193 straipsnyje bei suformuotomis kasacinio teismo praktikos. Viena iš sutarčių aiškinimo taisyklių yra ta, kad, aiškinant sutartį, turi būti atsižvelgiama į šalių derybas dėl sutarties sudarymo, šalių tarpusavio santykių praktiką, šalių elgesį po sutarties sudarymo (LR CK 6.193 straipsnio 5 dalis).

Teisės doktrinoje nurodoma, kad kreditorius negali reikalauti iš skolininko kartu ir netesybų, ir realiai įvykdyti prievolę, išskyrus atvejus, kai skolininkas praleidžia prievolės įvykdymo terminą. Kitokias taisykles numatantis šalių susitarimas negalioja (LR CK 6.73 straipsnio 1 dalis). LAT, aiškindamas šią teisės normą, yra nurodęs, kad, *pirma, netesybų už prievolės pažeidimą ir realaus prievolės įvykdymo galima reikalauti tik tada, kai prievolė pažeidžiama, praleidžiant prievolės įvykdymo terminą, antra, skolininkas, praleidęs prievolės įvykdymo terminą, negali vietoje sutarties įvykdymo kreditoriui sumokėti netesybas ir nevykdyti sutarties*³⁸. Tačiau tuo atveju, kai prievolės pažeidimas siejamas ne su prievolės įvykdymo termino praleidimu, kreditorius kiekvieną kartą, siekdamas apsaugoti savo turtinius interesus, turi teisę pasirinkti ko reikalauti iš skolininko: netesybų ar realaus prievolės įvykdymo. Atkreiptinas dėmesys, kad minėta taisyklė nėra taikoma, jeigu dėl atskirų rūšių sutarčių LR CK nustato ką kita. Siekiant apginti vartotojų interesus, atitinkamai įstatymų leidėjas yra numatęs išimtį: jeigu pardavėjas neįvykdo savo prievolės pagal vartojimo pirkimo–pardavimo sutartį, tai nuostolių atlyginimas ar netesybų sumokėjimas neatleidžia pardavėjo nuo prievolės įvykdymo natūra (LR CK 6.365 straipsnis).

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Glass Market“ v. UAB „Lygiakraštis“, Nr. 3K-3-1070/2003, kat. 31.4; 32.1.

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Alauša“ v. UAB „Aris nafta“ Nr. 3K-3-478/2010, kat. 36.1; 42.9; 42.10.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Saurida“ v. UAB „Satirus“, Nr. 3K-3-460/2010, kat. 35.4; 36.1; 42.10; 44.5.1; 117.2.

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1, kat. 36; 36.1; 37, p. 424-452

Dažniausiai netesybos nustatomos sutartyje. Įstatymo numatytos netesybos taikomos neatsižvelgiant į tai, ar šalys jas numatė³⁹. Tačiau svarbu, kokia teisės norma numato tokias netesybas. Jei netesybas nustato imperatyvi teisės norma, jos yra taikomos besąlygiškai, o jei dispozityvi – taikomos tiek, kiek šalys nesusitarė dėl kitokio netesybų dydžio. Netesybas, kurias nustato įstatymas, šalys turi teisę sutartimi padidinti, bet neturi teisės mažinti arba apskritai jas panaikinti, jeigu įstatyme nenurodyta ko kita. Pavyzdžiui, Geležinkelio transporto kodekso⁴⁰ 59 straipsnio 2 dalyje sakoma, kad šalių susitarimai dėl šiame kodekse numatytų atsakomybės tvarkos ir dydžio pakeitimo negalioja.

Kalbant apie įstatyme nustatytas netesybas, atkreiptinas dėmesys, kad teisės doktrinoje⁴¹ yra priimta, kad tokios netesybos negali būti traktuojamos kaip prievolės užtikrinimo būdas, nes nėra susijusios su konkrečia prievole arba konkrečiais asmenimis. Todėl įstatymo nustatytos netesybos traktuotinos tik kaip civilinės atsakomybės priemonė, bet nelaikytinos prievolių užtikrinimo būdu. Įstatymuose dažniausiai nustatytos netesybos už tam tikrų mokesčių prievolių nevykdymą. LAT yra konstatavęs, kad *delspinigių paskirtimi nurodomas kompensavimas valstybei tų lėšų, kurių ji nebūtų praradusi, jeigu būtų buvę sumokėti atitinkami mokesčiai. Nurodytų teisės aktų turinys ir jų aiškinimo konstitucinėje jurisprudencijoje praktika patvirtina tai, kad delspinigiai už nesumokėtus mokesčius yra teisės aktuose nustatyti ir preziumuoti minimalūs valstybės nuostoliai, atsiradę dėl mokesčių nesumokėjimo arba dėl netinkamo ar ne laiku atlikto mokesčių sumokėjimo*⁴². Tačiau kartais netesybas numato ne LR įstatymai, o poįstatyminiai teisės aktai⁴³. Šiuo atveju LR Konstitucinis teismas⁴⁴ nurodo, kad *mokesčių teisėje delspinigiai traktuojami kaip sankcija, kuri gali būti taikoma asmeniui, laiku ar tinkamai neįvykdžiusiam pareigos sumokėti mokesčius. Pagal Konstituciją turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad būtų užtikrintas mokesčių*

³⁹ Pavyzdžiui: Lietuvos Respublikos delspinigių nustatymo už išmokų, susijusių su darbo santykiais, pavėluotą mokėjimą įstatyme // Valstybės Žinios, 1996, Nr. 20-521, numatytas delspinigių dydis yra 0,06 procento priklausančios išmokėti sumos už kiekvieną praleistą kalendorinę dieną, Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme // Valstybės Žinios, 2001, Nr. 56-1977; Valstybės Žinios, 2007, Nr. 61-234, nustatytas 0,04 procento delspinigių dydis už kiekvieną pavėluotą dieną nuo sumos, kurią sumokėti praleistas terminas.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos geležinkelių transporto kodeksas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 72-2489.

⁴¹ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė, Prievolių teisė, ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009. P. 208.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. R. G., Nr. 3K-3-29/2011, kat. 27.7; 44.5.2.1; 95.7

⁴³ Pavyzdžiui: Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. gegužės 14 d. įsakymas Nr. 1K-188 „Dėl Delspinigių už ne laiku sumokėtų mokesčių ir su jais susijusių sumų dydžio apskaičiavimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 82-2971.

⁴⁴ Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 11 d. nutarimu Nr. 898 "Dėl Laikinojo prekių įvežimo į Lietuvos Respubliką perdirbti tvarkos patvirtinimo" patvirtintos Laikinojo prekių įvežimo į Lietuvos Respubliką perdirbti tvarkos 21.1 punkto (2002 m. birželio 27 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios. 2006, Nr. 10-369.

tinkamas mokėjimas, kad mokesčiai būtų mokami laiku; tam, paisant Konstitucijos, gali būti pasirinktos įvairios priemonės, kaip antai: baudos, delspinigiai, palūkanos ir kt. Pažymėtina ir tai, kad sprendžiant, ar Konstitucijai neprieštarauja Vyriausybės nutarimas (t. y. poįstatyminis teisės aktas), nustatantis kurią nors mokesčių mokėjimą užtikrinančią priemonę, kiekvienu atveju būtina išsiaiškinti, ar Vyriausybės nutarime nustatyta atitinkama mokesčių mokėjimą užtikrinanti priemonė nėra grindžiama įstatymu; jeigu minėta mokesčių mokėjimą užtikrinanti priemonė yra grindžiama įstatymu, vien tai, kad ši priemonė poįstatyminiame teisės akte yra reglamentuojama detaliau negu įstatyme, savaime nėra pagrindas konstatuoti, kad toks Vyriausybės nutarimu nustatytas teisinis reguliavimas yra nesuderinamas su Konstitucija. Atsižvelgiant į tai, netesybos gali būti nustatytos ir poįstatyminuose teisės aktuose, jei tie aktai yra priimami remiantis įstatymu ir laikantis LR Konstitucijoje įtvirtintų reikalavimų.

Be to, netesybas gali nustatyti ir teismas⁴⁵, pavyzdžiui: LR CK 6.215 straipsnio 1 dalyje numatyta, jeigu skolininkas nevykdo teismo sprendimo, įpareigojančio vykdyti sutartinę prievolę natūra, teismas skiria skolininkui baudą.⁴⁶ Teismo nustatytose netesybose pasireiškia netesybų skatinamoji ir kompensuojamoji funkcijos. LAT, pasisakydamas dėl baudų, skiriamų vykdymo procese, išaiškino, kad už sprendimų, įpareigojančių skolininką atlikti arba nutraukti tam tikrus veiksmus, neįvykdymą bauda atlieka ir kompensuojamąją funkciją, *nes skiriama išieškotojo naudai kaip satisfakcija dėl laiku neįvykdytos prievolės, ir skatinamąją funkciją, nes skolininkui skyrus baudą jis tampa suinteresuotas kuo greičiau įvykdyti prievolę*⁴⁷.

Netesybos pagal jų prigimtį ir paskirtį drausmina sutarties šalis bei užtikrina pagrindinių prievolių vykdymą ir garantuoja sąžiningos šalies nuostolių kompensavimą, jeigu kita šalis pažeis sutartį, todėl dėl netesybų šalys gali susitarti ir sudarydamos taikos sutartį teisminiame procese. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau - LR CPK) 646 straipsniu, suinteresuota šalis gali kreiptis į bylą išnagrinėjusį teismą su prašymu išduoti vykdomąjį raštą, kai kita šalis tinkamai nevykdo teismo patvirtintos taikos sutarties. Tačiau LAT yra išaiškinęs, kad vykdant taikos sutartį ir kilus šalių ginčui dėl netesybų, *tik teismas, nagrinėdamas suinteresuotos šalies reikalavimą, gali nustatyti, ar buvo sutarties pažeidimas, ar yra pagrindas taikyti už padarytą pažeidimą civilinę atsakomybę ir kokio dydžio netesybos priteistinos. Todėl teismo patvirtintos taikos sutarties vykdymo proceso metu tarp šalių kilus ginčui dėl pagrindinių sutarties sąlygų pažeidimo ir netesybų už tai mokėjimo, suinteresuotai*

⁴⁵ Pavyzdžiui: teismo teisė skirti baudą nustatyta LR CK 2.24 straipsnio 7 dalyje, LR CK 6.61 straipsnio 2 dalyje, LR CK 6.215 straipsnio 1 dalyje.

⁴⁶ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė, Prievolių teisė, ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009. P.66.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje D. Š. v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-454/2009, kat. 123.6; 129.23.

šaliai atsiranda materialinis teisinis pagrindas ir procesinės prielaidos kreiptis į teismą su ieškiniu dėl netesybų priteisimo ir vykdomasis raštas dėl netesybų gali būti išduotas, tik vykdant šiuo klausimu priimtą teismo sprendimą⁴⁸.

Teisės doktrinoje išskiriamos įskaitinės, išimtinės, baudinės ir alternatyvios netesybos. Įskaitinės netesybos yra tokios, kai už neįvykdytą arba netinkamai įvykdytą prievolę nustatytos netesybos ir susidarę kreditoriui nuostoliai yra atlyginami tiek, kiek jų nepadengia netesybos; išimtinės netesybos yra tokios, kai už neįvykdytą arba netinkamai įvykdytą prievolę galima iš skolininko išieškoti netesybas, bet neleidžiama išieškoti jokių kitokių lėšų nuostoliams atlyginti (toks susitarimas dar gali būti laikomas civilinę atsakomybę ribojančia sąlyga, nes jis apsaugo skolininką nuo netesybų sumą viršijančių nuostolių atlyginimo⁴⁹); baudinės netesybos yra tokios, kai už neįvykdytą arba netinkamai įvykdytą prievolę leidžiama išieškoti iš skolininko ne tik netesybas, bet ir nuostolius, kurie susidarė kreditoriui dėl nevykdomos arba netinkamai vykdomos prievolės; alternatyvios netesybos yra tokios, kai kreditoriaus pasirinkimu gali būti išieškamos arba netesybos arba nuostoliai suteikiant kreditoriui teisę pasirinkti⁵⁰. LR CK, skirtingai, nei anksčiau galiojusiam 1964 m. LR CK, draudžiamos baudinės netesybos ir nenustatyta alternatyvių ir išimtinių netesybų. Pagal LR CK netesybos yra įskaitinės, t. y. netesybos įskaitomos į nuostolių atlyginimą. Todėl, jei šalys savo sutartimi nenustatė alternatyvių ar išimtinių netesybų, priteistini delspinigiai, esant LR CK 6.73 straipsnio 2 dalyje nurodytiems pagrindams, gali būti mažintini iki nuostolių, patirtų dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, sumos⁵¹.

Apibendrinus galima teigti, kad Lietuvos įstatymų leidėjo, Lietuvos teisės doktrinos ir Lietuvos teismų praktikos pozicijos dėl netesybų sampratos, kuri atskleista per jų teisinę prigimtį, išraiškos būdus, funkcijas, rūšis ir atsiradimo pagrindus, sutampa - netesybomis vieningai laikoma įstatymų, sutarties ar teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta. Vieningai sutariama, kad netesybos yra prievolių užtikrinimo būdas, skatinantis skolininką įvykdyti prievolę, taip pat sutartinės civilinės atsakomybės forma. Netesybos gali būti tęstinės (delspinigiai) arba vienkartinio pobūdžio (bauda). Bauda gali būti nustatoma ne tik už sutarties įvykdymo termino praleidimą, bet ir už kitaip išreikštą sutarties neįvykdymą arba netinkamą įvykdymą.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kapitalo valdymo grupė“ v. UAB „Penki kontinentai“ ir kt., Nr. 3K-3-372/2010, kat. 109; 118.3.

⁴⁹ Lazauskaitė R. Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė prigimtis // Socialinių mokslų studijos. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010. T. 1(5), P. 178.

⁵⁰ Ambrašienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė, Prievolių teisė, ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009. P. 67

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos dujos“ v. AB „Kauno energija“, Nr. 3K-7-378/2005, kat. 21.4.2.7; 36.1; 40.3; 44.5.1; 45.5; 121.19.4.

1.2 Netesybos, kaip civilinės atsakomybės forma

LR CK 6.245 straipsnio 1 dalyje yra pateikta civilinės atsakomybės samprata, pagal kurią civilinė atsakomybė suprantama kaip turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Pateiktas apibrėžimas leidžia daryti išvadą, kad yra dvi civilinės atsakomybės rūšys - nuostolių atlyginimas ir netesybos. Atsižvelgiant į atsakomybės atsiradimo pagrindus, LR CK 6.245 straipsnio 2 dalyje išskiriama sutartinė ir deliktinė atsakomybė. Kadangi netesybos yra viena iš sutartinės civilinės atsakomybės formų, nes kyla iš sutartinių įsipareigojimų, toliau nagrinėsime būtent sutartinę civilinę atsakomybę.

Remiantis tuo, kad netesybos yra ir civilinės atsakomybės forma, netesybas galima taikyti tik jeigu skolininkui galima taikyti civilinę atsakomybę, o būtent yra civilinės atsakomybės sąlygos (prievolės neįvykdymas ar netinkamas įvykdymas, priežastinis ryšys, skolininko kaltė dėl prievolės neįvykdymo, žala).⁵² LR CK 6.71 straipsnio 1 dalyje, netesybos apibrėžiamos kaip pinigų suma, nustatyta įstatymų, teismo ar sutarties, ir kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta (bauda, delspinigiai). Kaip paminėta anksčiau, daugelyje tarptautinių teisės aktų yra įtvirtinta nuostata, jei sutartyje numatyta, kad šalis, neįvykdžiusi sutartinės prievolės, turi mokėti nustatytą pinigų sumą nukentėjusiajai šaliai, nukentėjusioji šalis turi teisę į sutartą nuostolių atlyginimą, nepriklausomai nuo patirtos faktinės žalos dydžio⁵³. Taigi iš pateiktų teisės šaltinių analizės matyti, kad pagrindinės sąlygos taikyti netesybas yra: 1) skolininko prisiimtų įsipareigojimų nevykdymas ar netinkamas vykdymas; 2) netesybos turi būti numatytos sutartyje (LR CK papildomai numato, kad netesybos gali būti numatytos įstatymų ar teismo); 3) netesybos turi būti išreikštos tam tikra pinigų suma. Taigi taikant netesybų institutą, kaip civilinės atsakomybės formą, skirtingai nei kitu civilinės atsakomybės atveju, kai yra reikalaujama atlyginti nuostolius, nėra reikalaujama įrodyti padarytų nuostolių (žalos) dydžio. Šalys, sudarydamos sutartį, įvertina nuostolius, galinčius kilti dėl tam tikro sutarties pažeidimo, ir susitaria dėl tam tikro netesybų dydžio, kuris *a priori* laikoma, kad padengia šalies nuostolius. Todėl, nustačius sutarties pažeidimo faktą, šaliai gali būti priteista sutarto dydžio netesybų suma, nereikalaujant įrodyti

⁵² V. Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P.114.

⁵³ Principles of International Commercial Contracts. Unidroit, Rome, 1994

patirtų nuostolių dydžio (išsamiau netesybų ir nuostolių santykis yra nagrinėjamas šio darbo 2 dalyje).

Kaip minėjome, nors tiek tarptautiniuose teisės aktuose, tiek Lietuvos Respublikos teisės aktuose nurodoma, kad netesybas galima taikyti, tik kai yra nevykdoma ar netinkamai vykdoma prievolė, kai yra nustatyti vienos šalies neteisėti veiksmai, tačiau Lietuvos Respublikos teismų praktika šiuo atveju yra nevienoda. Vienoje byloje LAT yra konstatavęs, *kad nors teisėtas sutarties nutraukimas šalis atleidžia nuo tolesnio sutarties vykdymo, tačiau net ir teisėtas sutarties nutraukimas gali turėti teisinių padarinių, t. y. sutarties šaliai (šalims) gali sukelti atitinkamus turtinius praradimus, atsiradusius dėl sutarties neįvykdymo, o tokius praradimus patyrusi šalis gali reikalauti juos kompensuoti. Šalis gali reikalauti atlyginti negautas pajamas (netiesioginius nuostolius), kurių iš tikrųjų negavo ir kurių pagrįstai galėjo tikėtis, jei sutartis nebūtų buvusi nutraukta, vykdoma iki sutarties termino pabaigos (LR CK 6.258 straipsnio 4 dalis, 6.259 straipsnio 3 dalis). Taip užtikrinamas ir vieno iš civilinės teisės principų – teisėtų lūkesčių – įgyvendinimas⁵⁴. Tai reiškia, kad šalys dėl tokių praradimų kompensavimo gali susitarti sudarydamos sutartį, taip pat ir netesybų forma. Taigi susitarimas dėl netesybų pavidimo sutarties nutraukimo prieš terminą atveju neprieštarauja imperatyviosioms įstatymo normoms ir yra sutarčių laisvės bei teisėtų lūkesčių principo įgyvendinimo išraiška⁵⁵. Tačiau kitoje byloje LAT nurodo, kad 5250 Lt suma, t. y. abonentinis mokestis už 36 mėnesius, yra netesybos, numatytos už sutarties nutraukimą, neteisingai aiškina netesybų paskirtį. Netesybos turi dvejopą tikslą: visų pirma tai yra prievolės vykdymo užtikrinimo priemonė, be to, tai yra civilinės atsakomybės forma, kuri taikoma tuo atveju, kai šalis netinkamai vykdo savo įsipareigojimus. Šiuo atveju teisė nutraukti vienašališkai sutartį yra numatyta LR CK 6.721 straipsnio 1 dalyje, todėl nurodyta 5250 Lt suma yra negautos pajamos pagal prieš terminą nutrauktą sutartį, kurias, kaip minėta, įstatymas nenumato galimybės prisiteisti iš paslaugų gavėjo sutarties nutraukimo atveju⁵⁶. Autorės nuomone, netesybų taikymas, kai nėra neteisėtų vienos šalies veiksmų, yra ydingas.*

Pirma, netesybos yra civilinės atsakomybės forma (LR CK 6.245 straipsnio 1 dalis), todėl jas galima taikyti tik tuo atveju, jeigu yra visos įstatyme nustatytos civilinės atsakomybės sąlygos⁵⁷, t. y. neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys, kaltė bei nuostoliai. Remiantis LR CK 6.246

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Šiaulių naujienos“ v. UAB „Šiaulių vandenys“, bylos Nr. 3K-3-177/2005, kat. 42.1; 42.11.1; 44.5.1.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB draudimo brokeris „Antarija“ v. UAB „Kauno termofikacijos elektrinė“, Nr. 3K-3-86/2010, kat. 24.2; 28.1; 36.1; 114.11.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Meilina ir KO“ v. UAB „Naderna“, Nr. 3K-3-494/2005, kat. 36.1; 54.1.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 17 d. nutartis AB „Mažeikių nafta“ v. Švedijos įmonė „Baltic Bitume AB“ byloje Nr. 3K-3-87/2010, kat. 24.2; 24.3; 36.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugpjūčio 25

straipsniu, neteisėti veiksmai gali pasireikšti veikimu ir neveikimu. Tačiau civilinė atsakomybė nekyla, jei skolininko elgesys yra teisėtas⁵⁸, nebent tai nurodyta įstatymuose (LR CK 6.246 straipsnio 3 dalis). Taigi kilus ginčui dėl netesybų išieškojimo (sutarties sąlygų pažeidimo), skolininkas privalo įrodyti, kad sutartį vykdė tinkamai (LR CK 6.75 straipsnis), tada jam nekyla pareiga mokėti netesybas.

Antra, netesybų tikslas – kompensuoti kreditoriaus galimus praradimus neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius sutartinius arba ikisutartinius įsipareigojimus. Pažymėtina, kad LAT yra nurodęs, kad 2001 m. liepos 1 dieną įsigaliojusio Civilinio kodekso 6.71–6.75 straipsniai, reglamentuojantys netesybas, skirtingai nei 1964 m. Civilinis kodeksas, baudinių netesybų nenumato. Netesybos atlieka kompensuojamąją funkciją, siekiant atlyginti nukentėjusiajai šaliai nuostolius, tačiau jokių būdu netesybos negali leisti nukentėjusiajai šaliai piktnaudžiauti savo teise bei nepagrįstai praturtėti kitos šalies sąskaita⁵⁹. Taigi tuo atveju, jei netesybos būtų priteisiamos, nesant vienos šalies neteisėtų veiksmų, tai galėtų kilti situacija, kai viena šalis nepagrįstai, nesant sutarties ar teisės pažeidimo, gautų tam tikrą pinigų sumą bei praturtėtų kitos šalies sąskaita.

Kalbant apie priežastinį ryšį, kaip civilinės atsakomybės sąlygą, negalime nesutikti su A. Matkevičiaus pozicija, kad *esant sutartinės civilinės atsakomybės pažeidimams, priežastinio ryšio nustatymas turi kiek kitą reikšmę – nustatyti priežastinį ryšį būtina, kai sprendžiamas nuostolių atlyginimo klausimas; jei kaip civilinės atsakomybės forma taikomos netesybos, priežastinis ryšys yra antraeilis dalykas ir teisinę reikšmę įgytų tik tuomet, jei teismas spręstų klausimą dėl civilinės atsakomybės sumažinimo*⁶⁰. Taigi netesybas norinčiam išieškoti kreditoriui pakanka įrodyti tik patį sutartinio įsipareigojimo neįvykdymo faktą ir tik tuo atveju, jei skolininkas reiškia abejones dėl pernelyg didelių (neprotingų) palyginti su nuostoliais netesybų ir pateikia tai patvirtinančius įrodymus, teismas gali (bet neprivalo) atsižvelgti į priežastinio ryšio aplinkybes⁶¹.

Kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, yra privaloma, išskyrus įstatymų arba sutarties numatytus atvejus, kuriais civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės (LR CK 6.248 straipsnio 1 dalis). Civilinėje teisėje kaltė suprantama kaip asmens veiksmų išorinis vertinimas pagal

d. nutartis UAB „Kaduva“ v. UAB „Okadeta“ byloje Nr. 3K-3-401/2008, kat. 36.1; 52.3; 114.11(S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Penki kontinentai“ ir UAB „Penkių kontinentų“ bankinės technologijos“ v. UAB „Kapitalo valdymo grupė“ ir UAB „Universalios valdymo sistemos“ Nr. 3K-3-481/2010, kat. 72; 118.3.

⁵⁸ Bakanas A., Bartkus G., Dominas G. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 336.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje B. R. v. V. P. Nr. 3K-3-218/2003, kat. 32.4

⁶⁰ Matkevičius A. Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimų atvejais // Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. 2008, T. 5(107). P. 57.

⁶¹ Ten pat.

objektyvius elgesio standartus⁶². Asmuo laikomas kaltu, jeigu, atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes, jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo iš jo reikalaujama (LR CK 6.249 straipsnio 3 dalis). Asmens kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, yra būtina, kad jam kiltų civilinė atsakomybė netesybų forma. Tai patvirtina ir LAT jurisprudencija: „atsakovė nepateikė įrodymų ir argumentų, kurie pagrįstų, jog ji vykdė preliminariosios sutarties sąlygas ir siekė sudaryti sutartį pirkti nekilnojamojo turto pirkimo–pardavimo sutartį, ir ši nebuvo sudaryta ne dėl atsakovės kaltės. <...> Atsakovė, kaip kiekvienas protingas žmogus, preliminariajame sutartimi prisiimtus įsipareigojimus tiek objektyviajame, tiek subjektyviajame prasme suprato ir privalėjo bendradarbiauti su kasatoriumi bei notare, pas kurią buvo sudaryta preliminarioji sutartis, ir domėtis bei rūpintis, kad pagrindinė sutartis būtų sudaryta arba dėl atsiradusių objektyvių kliūčių ankstesnė sutartis būtų pakeista ar nutraukta“⁶³. Taigi netesybos negali būti priteisiamos, jei skolininkas įrodo, kad negalėjo įvykdyti sutartinės prievolės ne dėl savo kaltės, pavyzdžiui: *force majeure* aplinkybių.

Susitarimas dėl netesybų turi būti išreikštas raštu, nesvarbu, kokia forma yra nustatyta pagrindinei prievolei, kurios įvykdymas užtikrinamas netesybomis. Tačiau atsižvelgiant į LR CK 1.93 straipsnio 2 dalį, susitarimo raštu dėl netesybų nesudarymas netesybų nedaro negaliojančiomis. Tuo atveju šalys negali remtis liudytojų parodymais šį faktą įrodyti, kai kyla ginčas dėl sandorio sudarymo ar jo įvykdymo fakto. Susitarimą dėl netesybų galima įrodinėti kitais rašytiniais įrodymais netiesiogiai patvirtinančiais susitarimo dėl netesybų faktą (pvz.: laiškais, susirašinėjimo dokumentais ir pan.) arba kitokiomis faktinėmis aplinkybėmis. Jei yra kitokių rašytinių, nors ir netiesioginių įrodymų, patvirtinančių susitarimą dėl netesybų, teismas tokio susitarimo sudarymo faktą, jo turinį gali nustatinėti, remdamasis liudytojų parodymais. Jų parodymus būtina vertinti, atsižvelgiant į rašytinių įrodymų turinį, faktinį sandorio šalių elgesį, papročius, teisingumo, sąžiningumo ir protingumo reikalavimus⁶⁴.

Atkreiptinas dėmesys, kad LR CK 6.258 straipsnis, reglamentuojantis sutartinę atsakomybę, *inter alia*, taikytinas ir ikisutartiniams susitarimams, kai už įsipareigojimo sudaryti pagrindinę sutartį neįvykdymą konkrečios preliminariosios sutarties šalys susitarė mokėti netesybas. Šią nuostatą patvirtina LAT⁶⁵, kuris ne kartą konstatavo, kad preliminarioji sutartis gali būti užtikrinama ir netesybomis. Tokia teismų praktikos pozicija kildinama iš LR CK 6.165

⁶² Ten pat.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje T. P. v. R. R., Nr. 3K-3-71/2013, kat. 36.1; 114.11.

⁶⁴ Mikelėnas V., Vileita A., Taminskas A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001. P.208.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Ž. S. v. H. Ch., Nr. 3K-7-23/2000, kat. 43; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje B. R. v. V. P. Nr. 3K-3-218/2003, kat. 32.4.

straipsnio 4 dalyje įtvirtinto imperatyvo atlyginti kitai šaliai nuostolius, kurie padaromi įsipareigojimo sudaryti pagrindinę sutartį nevykdymu. Vadinasi, konstitucinio nuostolių atlyginimo principo turi būti laikomasi ir tokio pobūdžio ikisutartiniuose santykiuose⁶⁶. *Inter alia*, atkreiptinas dėmesys ir į kitą LAT nutartį⁶⁷, kurioje buvo nustatyta, kad „tuo atveju, kai sutarties šalys nustato imperatyviosioms teisės normoms neprieštaraujančią sąlygą, kad iš anksto sumokėtas avansas, kuris atliks mokėjimo atsiskaitymo funkciją ir bus įskaitytas į sutarties, ją įvykdžius, kainą, dėl sutartyje aptartų šalies padarytų pažeidimų negražinamas jį sumokėjusiam asmeniui, avansas laikomas netesybomis baudos forma, t. y. atlieka ne tik mokėjimo - atsiskaitymo, bet ir netesybų funkciją.“

Apibendrinus galima teigti, kad netesyboms, kaip civilinės atsakomybės formai, turėtų būti taikomos visos civilinės atsakomybės kilimui būtinos sąlygos su tam tikromis išimtimis. Pirma, netesybos turėtų būti nustatomos už neteisėtus vienos šalies veiksmus. Antra, asmuo, siekdamas, kad iš jo nebūtų priteistos netesybos, gali įrodyti, kad jis dėl prievolės pažeidimo yra nekaltas. Tačiau taikant netesybas, kaip civilinės atsakomybės formą, kreditoriui nekyla pareiga įrodyti netesybų dydžio, nes dėl jų dydžio šalys suitaria sudarydamos sutartį. Priežastinio ryšio nustatymas yra antraeilis dalykas, nes netesybos yra priteisiamos už patį prievolės pažeidimo faktą, nereikalaujant įrodyti priežastinio ryšio buvimo tarp neteisėtų veiksmų ir netesybų dydžio.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje J. N. v. T. M. ir kt., Nr. 3K-7-304/2007, kat. 42.4; 36.1 (S).

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje D. R. v. UAB „Minduvos statyba“, Nr. 3K-3-73/2010, kat. 36.1; 42.10.

2. NETESYBŲ IR NUOSTOLIŲ SANTYKIS

LR teisės doktrinoje yra įtvirtintas iš Prancūzijos teisės kilęs generalinio delikto principas, pagal kurį kiekvienas asmuo privalo elgtis taip, kad kitam asmeniui nepadarytų žalos. Asmuo, padaręs kitam asmeniui žalos, privalo visiškai atlyginti padarytą žalą. Žala turi būti tiksliai įvertinta, kad nukentėjusiajam būtų atlyginta tiek, kiek jis iš tiesų prarado⁶⁸. Vadinasi, asmuo, sukėlęs žalą, turi sugrąžinti asmenį, patyrusį žalą, į *status quo*. LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Taigi šiame straipsnyje yra įtvirtintas žalos skirstymas į tiesioginę ir netiesioginę žalą. Žala, įvertinta pinigais, laikoma nuostoliais, kurie atitinkamai skirstomi į tiesioginius (realius) ir netiesioginius (negautos pajamas). Negautos pajamos yra asmens tikėtinos gauti lėšos (pelnas), kurios negautos dėl atsakovo neteisėtų veiksmų, sutrukdžiusių asmens veiklą, iš kurios buvo numatyta jas realiai gauti⁶⁹. Negautos pajamas, kaip nuostolius, apibūdina tokie požymiai, kaip pagrįstas tikėtimumas jas gauti, jeigu pažeidimo nebūtų, ir pajamas suprantant kaip sumą, kurią sudarytų lėšos, kuriomis asmuo praturtėtų iš teisėtos veiklos. Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje yra nurodoma, kad apie tai, ar patirti nuostoliai gali būti vertinami kaip negautos pajamos arba patirtos išlaidos (turto sumažėjimas), sprendžina pagal tokius kriterijus: 1) ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto; 2) ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai; 3) ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų⁷⁰. Nuostoliai negautų pajamų forma visada yra tik tikėtini ta prasme, kad pajamos *de facto* nebuvo gautos ir *a priori* nėra žinoma, ar nebūtų atsiradę nenumatytų aplinkybių, dėl kurių asmuo negalėtų gauti visų planuojamų pajamų. Lietuvos teismų praktikoje įtvirtinta, kad negautos pajamos neturi būti suprantamos kaip visos tikėtinos gauti iš asmens veiklos sumos, neatskaičius sąnaudų. Atskaičius iš visų pajamų (įplaukų) sąnaudas, gaunamas ikimokestinis pelnas. Jis dar nesudaro negautų pajamų, kaip nuostolių, nes tik nuo šios sumos atskaičius pelno mokesčių pagal

⁶⁸ Bakanas A., Bartkus G., Dominas G. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 367.

⁶⁹ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė, Prievolių teisė, ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009. P. 192.

⁷⁰ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė, Prievolių teisė, ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009. P. 193; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Departus“ v. UAB „Belvedere prekyba“, Nr. 3K-3-116/2012, kat. 36.1; 40.2; 42.8; 42.11.1; 44.5.1; 50.5.

Pelno mokesčio įstatymą, asmeniui liktų grynasis pelnas, t. y. tuo, kuo būtų pagerėjusi nukentėjusio asmens turtingumas⁷¹.

Taigi atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta anksčiau, asmuo, patyręs nuostolių, kylančių dėl padaryto delikto ar sutarties pažeidimo, privalo įrodyti tiek pačius nuostolius, tiek jų dydį. Nuostoliai yra objektyvus sutartinių įsipareigojimų ar delikto rezultatas. Jie nėra skirstomi pagal atitinkamų įsipareigojimų reikšmingumą ar pagal tai, koks sutartinis įsipareigojimas yra pažeistas. Tačiau, kaip paminėta anksčiau, netesybas šalys nustato savo susitarimu, todėl šalys gali susitarti dėl skirtingų baudų ar delspinigių, jų dydžio už skirtingus sutarties pažeidimus.

LR teisės doktrinoje ir teismų praktikoje netesybos yra laikomos iš anksto nustatytais minimaliais nuostoliais, kurių nebereikia įrodinėti. Nors LR CK nėra nurodyta, koks netesybų dydis turėtų kompensuoti kreditoriaus minimalius nuostolius, tačiau LR teismai delspinigius dažnai mažindavo iki 0,02 proc. delspinigių nuo nesumokėtos sumos už kiekvieną uždelstą atsiskaityti dieną⁷². Siekdama suvienodinti teismų praktiką, LAT išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad jeigu *šalys sutartyje susitarė dėl tam tikro dydžio netesybų, tai sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo atveju skolininkas negali jo ginčyti, išskyrus atvejus, kai netesybos būtų neprotingos, akivaizdžiai per didelės, atsižvelgiant į konkrečios prievolės pobūdį, padarytą pažeidimą, jo padarinius, skolininko elgesį, prievolės sumą ir pan. (LR CK 6.73 straipsnio 2 dalis, 6.258 straipsnio 3 dalis)*. Pagal LAT formuojamą praktiką teismas, nustatydamas, ar yra pagal LR CK 6.73 ir 6.258 straipsnių nuostatas pagrindas pripažinti netesybas neprotingai (aiškiai) didelėmis ir dėl to jas mažinti, ir sprendamas iki kokio dydžio jas mažinti, *kiekvienu atveju turi vertinti konkrečios bylos aplinkybes (šalių sutartinių santykių pobūdį, ar nebuvo susitarimo taikyti išimtinės arba alternatyvias netesybas, prievolės vertę, prievolės pažeidimo aplinkybes, kreditoriaus patirtų nuostolių dydį ir kt.), vadovautis teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais ir siekti nepažeisti sutarties šalių interesų pusiausvyros, taip pat atsižvelgti į specialiųjų įstatymų arba verslo praktikos nustatytus kriterijus*⁷³. Kasacinio teismo pabrėžta, kad netesybų dydis turi būti vertinamas atsižvelgiant į

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vaivorykštė“ v. UAB „Sanitex“, Nr. 3K-3-336/2008, kat. 44.5.2.17; 44.8; 59; 114.11; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „X servisas“ v. UAB „Autorealybė“, Nr. 3K-3-457/2011, kat. 40.2; 106.1; 114.11.

⁷² Pavyzdžiui: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Lemora“ v. UAB „Pergamas“, Nr. 3K-3-394/2005, kat. 35.4; 36.1; 45.12; 114.4; 114.11; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Ferteksos transportas“, Nr. 3K-3-400/2005, kat. 27.3.1.13; 36.1, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Mokesčių inspekcija v. V. ir S. M. prekybos centras, Nr. 3K-3-173/2006, kat. 35.5; 36.1, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Pristis“ v. UAB „Optometrijos centras“, Nr. 3K-3-290/2007, kat. 40.2; 42.8; 52.1; 114.11;

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Škotijos firma „Forthmill Limited“ v. UAB „Pakrijas“, bylos Nr. 3K-3-85/2007, kat. 35.5; 36.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d.

kiekvienos individualios bylos aplinkybes. Priklausomai nuo faktinės situacijos tas pats netesybų dydis (procentine ar pinigine išraiška) vienu atveju gali būti pripažintas tinkamu, o kitu – aiškiai per dideliu. Dėl to ir teismų praktikoje negali būti vieno konkretaus dydžio, kuris neabejotinai reikštų, kad netesybos neatitinka įstatymuose nustatytų kriterijų ir turi būti mažinamos⁷⁴. Tačiau tai, kad netesybų suma viršija nuostolių sumą nebūtinai reiškia, kad netesybos automatiškai privalo būti sumažintos. Nustatant, ar netesybos, palyginus su nuostoliais, nėra pernelyg didelės, atsižvelgiama į įvairias aplinkybes, kurių sąrašas nebaigtinis. Remiantis LAT praktika, teismas, mažindamas netesybas, turėtų atsižvelgti į:

- šalių sutartinių santykių pobūdį ir sutarties tikslus,
- tikruosius sutarties šalių ketinimus,
- sutarties sąlygų tarpusavio ryšį,
- šalių statusą (ar šalys yra vartotojai ar ne, ar šalys yra viešieji juridiniai asmenys, vykduantys visuomenines funkcijas),
- faktines bylos aplinkybes,
- kreditoriaus patirtų nuostolių dydį,
- CK 1.5 straipsnyje įtvirtintus teisingumo, sąžiningumo, protingumo principus,
- sutarties šalių interesų pusiausvyrą,
- bankų mokamų palūkanų dydį,
- skolininko turtinę padėtį,
- skolininko elgesį,
- siekį įgyvendinti neteisėto praturtėjimo prevenciją,
- CK 6.251 straipsnyje, reglamentuojančiame visiško nuostolių atlyginimo principą, nustatytus kriterijus (atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį, šalių tarpusavio santykius, ar visiškai nuostolių atlyginimas nesukurs nepriimtinių ar sunkių padarinių)
- ir kt⁷⁵.

Remiantis LR CK 6.73 straipsnio 2 dalimi, yra nustatyta žemiausioji netesybų mažinimo riba, t. y. jos neturėtų būti mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo

nutartis civilinėje byloje J. N. v. T. M., bylos Nr. 3K-7-304/2007, kat. 42.4; 36.1 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Schmitz Cargobull Baltic“ v. UAB „Vilniaus universaliųjų metalo konstrukcijų gamykla“, bylos Nr. 3K-3-503/2007, kat. 36.1; 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kaduva“ v. UAB „Okadeta“, bylos Nr. 3K-3-401/2008, kat. 36.1; 52.3; 114.11(S); .

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kaduva“ v. UAB „Okadeta“, bylos Nr. 3K-3-401/2008, kat. 36.1; 52.3; 114.11(S).

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1, kat. 36; 36.1; 37, p. 424-452.

ar netinkamo įvykdymo. Atitinkamai ši nuostata perkelta ir į LR CK 6.258 straipsnio 3 dalį. Sutartimi nustatytų netesybų tikslas yra nuostolių kompensavimas. Netesybos yra civilinės atsakomybės forma, kurios pagrindinis principas – visiškas nuostolių atlyginimas (padaryti nuostoliai visa apimtimi ir visų rūšių). LAT pažymėjo tai, kad *tokios minimalios ribos, iki kurios teismas gali sumažinti netesybas, nustatymas nereiškia, jog visais atvejais netesybos turi sutapti su minimaliais nuostoliais ar įrodytais nuostoliais. Priešingu atveju būtų paneigta sutartinių netesybų, kaip sutartinės prievolės įvykdymo užtikrinimo priemonės, reikšmė ir pažeistas sutarčių laisvės principas (LR CK 1.2 straipsnio 1 dalis, 6.156 straipsnis). Taigi šalių sutartyje sulygtos netesybos yra jų suderinta valia nustatyta sutarties sąlyga, kuri saisto šalis tuo atveju, jeigu sutartis neįvykdoma ar netinkamai įvykdoma*⁷⁶. Su šia teismo pozicija galime sutikti.

Pirmiausia, šalių sutarčių laisvės principas leidžia asmenims laisvai sudaryti sutartis, nustatyti sutarties turinį bei formą (išskyrus imperatyvias normas), taip pat laisvę sudaryti sutartis, kurių įstatymas nenumato, jei tokia sutartis neprieštarauja teisei, viešajai tvarkai ir gerai moralei. Teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią. Todėl teismas, visais atvejais *ex officio* mažindamas netesybų dydį iki minimalių ar įrodytų nuostolių, pažeidžia šalių laisvės principą ir pakeičia šalių sutartą sutartyje sąlygą. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad vyraujant įvairiems civilinių santykių subjektams, viena šalis gali neturėti įtakos keisti sutarties sąlygas, o kita šalis gali primesti kitai šaliai savo valią ir nustatyti neprotingo dydžio, aiškiai per dideles, lupikiškas netesybas, šia teise teismas turėtų pasinaudoti. LAT yra konstatavęs, kad šalių susitarimu nustatomos netesybos neturi būti pernelyg didelės (neprotingos), nes sutarties dalyviai tarpusavio santykius turi grįsti protingumu, sąžiningumu ir teisingumu, o teismui pavesta kontroliuoti šalių elgesį ir tikrinti netesybų dydį. Tai nėra subjektyvi teismo teisė, taikoma ar netaikoma savo nuožiūra. LR CK 6.73 straipsnio 2 dalyje, 6.258 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta teismo teisė mažinti netesybas vien dėl to, kad jos pernelyg didelės (neprotingos), ir tai vertinama kaip teismo pareiga kontroliuoti netesybų dydį, neleidžiant lupikavimo. Sąžiningumo ir protingumo principų sutartiniams santykiams taikymas, neleidžiant sutarties šaliai nepelnytai praturtėti dėl neprotingo dydžio netesybų, yra viešasis interesas, kurį teismas turi įgyvendinti *ex officio*⁷⁷.

Teismas, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes ir remdamasis LR CK 1.5 straipsniu, turi teisę mažinti tiek pagal sutartį, tiek pagal įstatymą atsiradusias netesybas. Šios teismo teisės prievolės šalys negali riboti ar panaikinti, todėl šalių susitarimai, kad teismas negali

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Almarina“, Nr. 3K-3-358/2005, kat. 36.1.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Švaresta“ v. Vilkaviškio rajono savivaldybė, Nr. 3K-3-413/2006, kat. 42.1; 36.1; 44.5.1 (S).

sumažinti netesybų, negalioja. Tačiau netesybos negali būti sumažintos mažiau, nei kreditorius iš tikrųjų patyrė nuostolių⁷⁸.

Antras LR CK 6.73 straipsnio 2 dalyje ir CK 6.258 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas savarankiškas netesybų mažinimo pagrindas, kuriuo vadovaudamasis teismas gali mažinti netesybas skolininko prašymu arba savo iniciatyva, atsižvelgdamas į reikšmingas bylos aplinkybes ir CK 1.5 straipsnyje įtvirtintus kriterijus, yra dalinis prievolės įvykdymas. Remiantis LAT praktika, teismas gali, bet neprivalo sumažinti netesybas, jeigu dalis prievolės yra įvykdyta⁷⁹. Teismas, mažindamas netesybas, kai skolininkas įvykdė dalį prievolės, privalo atsižvelgti į visas reikšmingas bylos aplinkybes (pavyzdžiui: ar skolininkas gera valia sąžiningai sumoka dalį pagrindinės prievolės sumos dar nepraleidęs vykdymo termino ir kt.⁸⁰) bei LR CK 1.5 straipsnyje įtvirtintus kriterijus⁸¹.

Taigi sutartyje numatytas netesybas teismas turi teisę mažinti remdamasis LR CK 6.73 straipsnio 2 dalyje, 6.258 straipsnio 3 dalyje nurodytais pagrindais. Tačiau išanalizavus teismų praktiką matyti, kad dažnai netesybos buvo mažinamos dėl esminės šalių nelygybės⁸². Išplėstinė teisėjų kolegija nurodo, kad sutarties sąlyga, nustatanti netesybas, nevertintina pagal LR CK 6.228 straipsnio, reglamentuojančio sutarties ar atskiros jos sąlygos atsisakymą dėl esminės šalių nelygybės, nuostatas. Šio straipsnio paskirtis yra kita – ginti silpnesniąją sutarties šalį (dažniausiai vartotoją, nors tam tikrais atvejais ir verslo subjektą), kuri privalėjo sutikti su jai pasiūlytomis sutarties sąlygomis. LR CK 6.228 straipsnio nuostatos netaikytinos sprendžiant ginčą dėl šalių laisva valia sudarytoje sutartyje nustatytų netesybų mažinimo, nes šis klausimas reglamentuojamas LR CK 6.73, 6.258 straipsnių. Dėl nurodytų motyvų LR CK 6.228 straipsnis yra netaikytinas, siekiant panaikinti ar pakeisti sutarties sąlygą dėl netesybų ir jų dydžio⁸³.

Taigi apibendrinant galime teigti, kad netesybos turėtų būti mažinamos, kai jos yra aiškiai per didelės ar neprotingo dydžio arba prievolė iš dalies įvykdyta. Kiekvienoje konkrečioje situacijoje turi būti analizuojamos visos aplinkybės, šalių elgesys, o ne vien atsižvelgiama į

⁷⁸ V. Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P.115.

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“, Nr. 3K-3-12/2009, kat. 36.1; 42.10; 73.2.5.1.2; 114.9.6.2; 114.11.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Almarina“, Nr. 3K-3-358/2005, kat. 36.1.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-565/2012, kat. 36.1

⁸² Pavyzdžiui: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje L. B. v. Č. G., Nr. 3K-3-273/2005, kat. 36.1, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Schmitz Cargobull Baltic“ v. UAB „Vilniaus universaliųjų metalo konstrukcijų gamykla“, Nr. 3k-3-503/2007, kat. 36.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kaduva“ v. UAB „Okadeta“, Nr. 3K-3-401/2008, kat. 36.1; 52.3; 114.11(S).

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje E. Ž. v. R. J., bylos Nr. 3K-3-106/2010, kat. 36.1; 42.4 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Miaras“ v. A. D. individuali įmonė, Nr. 3k-7-409/2010, kat. 36.1.

prašomų priteisti netesybų dydį. Be to, nėra taikytinas LR CK 6.228 straipsnio dėl netesybų ir jų dydžio mažinimo. Tačiau reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad, kai sudaroma vartojimo sutartis, tai remiantis LR CK 6.188 straipsnio 1 dalimi, vartotojas turėtų teisę kreiptis į teismą ir reikalauti pripažinti negaliojančiomis sąžiningumo kriterijams prieštaraujančias vartojimo sutarties sąlygas. Nesąžininga vartojimo sutarties sąlyga gal būti pripažinta sąlyga, nustatanti neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą (LR CK 6.188 straipsnio 2 dalis 5 punktas). Teismui pripažinus vartojimo sutarties sąlygą nesąžininga, ji negaliojotų nuo sutarties sudarymo momento, taigi vartotojas neturėtų mokėti jokių netesybų, t.y. jos neturėtų būti priteisiamos.

Pažymėtina, kad LR CK 6.73, 6.258 straipsniuose įtvirtinta, kad netesybos nėra mažinamos, kai jos sumokėtos. Tačiau LAT praktikoje pripažįstama, kad LR CK 6.73 straipsnio 2 dalies ir 6.258 straipsnio 3 dalies nuostatos dėl netesybų (baudos, delspinigių) nemažinimo, kai jos jau sumokėtos, taikymas priklauso nuo to, koku pagrindu buvo įvykdytas skolininko įsipareigojimas sumokėti kreditoriui netesybas už prievolės įvykdymo termino pažeidimą. Tik tuo atveju, kai skolininkas geruoju sumoka kreditoriui sutartyje nustatytas netesybas, taikomos LR CK 6.73 straipsnio 2 dalies ir 6.258 straipsnio 3 dalies nuostatos dėl to, kad sumokėtos netesybos negali būti mažinamos⁸⁴.

Atsižvelgiant į tai visada reikia vertinti, ar skolininkas sumoka netesybas savo noru, ar jos yra išieškotos, ar skolininkas neginčijo netesybų. Tuo atveju, jei netesybos įskaitomos, nesant suderintos šalių valios dėl tokio įskaitymo (netesybos įskaitomos vienašališku pranešimu), teismas gali, esant įstatymuose (LR CK 6.73 straipsnio 2 dalis, 6.258 straipsnio 3 dalis) nustatytoms sąlygoms, mažinti delspinigių dydį⁸⁵. Taip pat geruoju sumokėtomis netesybomis nelaikoma šalies avansinė įmoka pagal sutartį, kurią šalis reikalauja grąžinti⁸⁶ ar netesybų priverstinis išieškojimas, tuo metu, kai civilinėje byloje dėl šių netesybų dar nėra priimtas galutinis teismo sprendimas⁸⁷.

Taigi už sutartinės prievolės neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą kreditorius gali reikalauti taikyti skolininkui dviejų formų sutartinę civilinę atsakomybę: netesybų išieškojimą ir (ar) nuostolių atlyginimą (LR CK 6.256 straipsnio 2 dalis, 6.258 straipsnis). Tačiau

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje L. B. v. Č. G., Nr. 3K-3-273/2005, kat. 36.1, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Škotijos firma „Forthmill Limited“ v. UAB „Pakrijas“, bylos Nr. 3K-3-85/2007, kat. 35.5; 36.1

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Metaloidas“ v. UAB „Šiaulių Iyra“, Nr. 3K-3-408/2008, kat. 36.1

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „ACDC“ v. V. V. ir G. V., Nr. 3K-3-122/2009, kat. 42.4; 42.10; 121.13; 121.21.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Škotijos firma „Forthmill Limited“ v. UAB „Pakrijas“, bylos Nr. 3K-3-85/2007, kat. 35.5; 36.1

nukentėjusioji šalis gali patirti didesnių nuostolių dėl sutarties pažeidimo arba netinkamo vykdymo nei sutartyje numatytos netesybos. Atsižvelgiant į tai, kad praktikoje egzistuoja atveju, kai, nors sutartyje šalys yra numačiusios netesybas dėl sutarties neįvykdymo, šalis dėl sutarties neįvykdymo patiria didesnių nuostolių, todėl yra būtina nustatyti nuostolių ir netesybų santykį ir išsiaiškinti, koku būdu yra skaičiuojami nuostoliai šiuo atveju.

Nukentėjusiajai šaliai pareiškus reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo, netesybos pagal LR CK 6.73 straipsnio 1 dalį įskaitomos į nuostolius. Šia norma LR CK įtvirtina įskaitinių netesybų principą, dėl to šalys negali reikalauti baudinių netesybų, t. y. kad būtų išieškotos ir netesybos, ir visi nuostoliai, neįskaitant į juos išieškotų netesybų. Toks pats principas įtvirtintas ir LR CK 6.258 straipsnyje, reglamentuojančiame sutartinę atsakomybę. Netesybų įskaitymo esmė yra ta, kad, kreditoriui reikalaujant atlyginti ir netesybas, ir nuostolius, ir pagrindus savo reikalavimą, jam priteisiama didesnioji priklausanti suma, į kurią įeina mažesnioji. Tais atvejais, kai nuostolių suma didesnė nei sutartimi nustatytos netesybos, pagal LR CK 6.73 straipsnio 1 dalį priteisiama atlyginti nuostolius, apimančius įskaitomą netesybų sumą. Kai reikalaujama sutartinių netesybų suma viršija priteistinus nuostolius, teismas priteisiamas sumas nustato tokia tvarka: į priteistiną nuostolių sumą įskaito ją atitinkančią sutartinių netesybų sumą (LR CK 6.73 straipsnio 1 dalis); sprendžia klausimą dėl likusių sutartinių netesybų dydžio mažinimo (LR CK 6.73 straipsnio 2 dalis); nustato galutinę priteisiamą netesybų sumą. Tačiau visais atvejais netesybų įskaitymo į nuostolius principas nesudaro teisinio pagrindo sumažinti sutartines netesybas iki įrodytų nuostolių dydžio⁸⁸. Teismas gali pasiūlyti šaliai pagrįsti prašomų priteisti netesybų dydžio atitiktį protingumo kriterijui ir pateikti įrodymų, kokio dydžio nuostolių ji realiai patyrė (CPK 179 straipsnio 1 dalis). Atitinkamai šalis gali pateikti įrodymų, pagrindžiančių jos nuostolius dėl neįvykdytos ar netinkamai įvykdytos prievolės. Tačiau teismas neturi teisinio pagrindo reikalauti, jog šalis tiksliai įrodytų jos realiai patirtų dėl kitos šalies pažeistos sutartinės prievolės nuostolių dydį, kai reikalavimas pareikštas tik dėl netesybų, neprašant nuostolių atlyginimo⁸⁹. Tačiau kreditoriui pasirinkus pažeistų teisių gynimo būdu nuostolių atlyginimą, visais atvejais turi būti aiškinamasi, ar yra civilinės atsakomybės sąlygos, nustatytos LR CK 6.246-6.249 straipsniuose, taip pat tai, ar buvo padaryta ir kokio dydžio nuostolių⁹⁰. Netesybos ir nuostoliai yra savarankiškos sutartinės civilinės atsakomybės formos, o įstatymas nustato skirtingus netesybų ir nuostolių priteisimo pagrindus, todėl kreditorius,

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje J. N. v. T. M., bylos Nr. 3K-7-304/2007, kat. 42.4; 36.1 (S)

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Miaras“ v. A. D. individuali įmonė, Nr. 3k-7-409/2010, kat. 36.1.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Metaloidas“ v. UAB „Šiaulių lyra“, Nr. 3K-3-408/2008, kat. 36.1.

siekdamas, kad jam būtų priteistos ir netesybos, ir jas viršijantys nuostoliai, turi reikšti abu šiuos reikalavimus⁹¹. Tais atvejais, kai skolininkas praleido prievolės įvykdymo terminą, galima reikalauti kartu įvykdyti prievolę natūra ir netesybų. Atsižvelgiant į tai negalima įskaityti netesybų į prievolės įvykdymą natūra, nes toks netesybų įskaitymas, reikštų sutartinių netesybų instituto, kaip tokio, paneigimą apskritai⁹².

LAT įtvirtino taisyklę, kad netesybų įskaitymo principas taikomas ir tais atvejais, kai šalys susitaria dėl abiejų rūšių netesybų (baudos ir delspinigių) taikymo už tą patį pažeidimą⁹³. LAT išaiškino, kad tokiu atveju atsižvelgiama į bendrą netesybų dydį. Įskaitant netesybas į nuostolius, atsižvelgiama į bendrą netesybų sumą (tiek delspinigių, tiek baudų). Dėl to negalima situacija, kai į nuostolių sumą pirmiausia įskaitoma viena netesybų rūšis (bauda), o po to į tą pačią nuostolių sumą - kita netesybų rūšis (delspinigiai) visa apimtimi, nors bendra jų suma viršija nuostolių sumą⁹⁴. Atsižvelgiant į bendrą netesybų sumą, mažinamos netesybos, išlaikant garantiją, kad sumažintos netesybos netaptų mažesnės už nuostolius, atsiradusius dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo vykdymo.

LR CK 6.165 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas imperatyvas atlyginti kitai šaliai nuostolius, kurie padaromi nevykdant įsipareigojimo sudaryti pagrindinę sutartį. Pagal LAT suformuotą praktiką preliminariosios sutarties šalys taip pat gali susitarti dėl netesybų⁹⁵. Tokiu atveju įskaitymo principas, įtvirtintas 6.73 straipsnio 1 dalyje ir LR CK 6.258 straipsnyje, ir netesybų mažinimo institutas taikytini ir susitarimams iki sutarties sudarymo, kai konkrečios preliminariosios sutarties šalys susitarė mokėti netesybas už įsipareigojimo sudaryti pagrindinę sutartį neįvykdymą⁹⁶.

LR CK 6.71-6.75 straipsniuose numatytos netesybos atlieka kompensuojamąją funkciją siekiant atlyginti nukentėjusiajai šaliai nuostolius. Taigi netesybos atlieka ir negautų pajamų (netiesioginiai nuostoliai) kompensuojamąją funkciją. Tačiau kai kurios LR CK normos (pvz.: LR 6.721 straipsnis) įtvirtina, kad šalis gali prašyti atlyginti kitos šalies tik tiesioginius nuostolius ir negali reikalauti negautų pajamų. Atsižvelgdamas į tai, LAT yra nurodęs, kad, kai prašomų priteisti netesybų dydis tiesiogiai grindžiamas tik su negautomis pajamomis

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1, kat. 36; 36.1; 37, p. 424-452.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ortas“ v. UAB „Solveiga“ Nr. 3K-3-430/2009, kat. 36.1; 52.3.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Atkirtos ranga“ v. UAB „Belvilis“, Nr. 3K-3-36/2009, kat. 35.5; 36.1; 52.3

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Atkirtos ranga“ v. UAB „Belvilis“, Nr. 3K-3-36/2009, kat. 35.5; 36.1; 52.3.

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje V. Š. v. A. N. ir A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 44; 45.1; 45.6

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje J. N. v. T. M., bylos Nr. 3K-7-304/2007, kat. 42.4; 36.1 (S).

(netiesioginiais nuostoliais), kurias būtų gavusi šalis, jeigu kita šalis būtų įvykdžiusi sutartinius įsipareigojimus, netesybų dalies, apimančios ieškovo negautas pajamas, priteisimas ieškovui yra negalimas⁹⁷. Kitoje nutartyje LAT yra nurodęs, kad pagal LR CK 6.760 straipsnio 1 dalį įgaliotinis privalo vykdyti pavedimą taip, kad tai geriausiai atitiktų įgaliotojo interesus ir vengti asmeninių ir įgaliotojo interesų konflikto. Įgaliotojas turi teisę bet kada panaikinti įgaliotumą ir nutraukti pavedimo sutartį (LR CK 2.146 straipsnio 1 dalis, 6.763 straipsnio 1 dalies 1 punktas), išskyrus atvejus, kai išduodamas neatšaukiamas įgaliotumas. Tuo tarpu didelių sankcijų įgaliotojui už sutarties nutraukimą nustatymas sutartyje prieštarauja nurodytoms įstatymo normoms. Tai reiškia, kad 20 000 Lt baudos pripažinimas finansiniu reikalavimu pažeistų įgaliotojo (kliento) interesų prioriteto principą pavedimo sutartyje (LR CK 6.760 straipsnio 1 dalis), todėl toks finansinis reikalavimas negali būti tvirtinamas⁹⁸. Autorės nuomone, tokia teismų praktika pagrįsta, nes netesybos yra civilinės atsakomybės forma. Taigi jei įstatymai numato, kad už tam tikrus veiksmus civilinė atsakomybė nekyla ar ji kyla tik dalinai – yra atlyginami tik tiesioginiai nuostoliai, tai šiuo atveju netesybų nustatymas ir priteisimas pažeistų imperatyvias teisės normas, viešą tvarką bei gerą moralę.

Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymų leidėjas yra nustatęs skirtingus ieškinio senaties terminus nuostoliams ir netesyboms išieškoti. Ieškiniams dėl žalos (nuostolių) atlyginimo yra numatytas trejų metų ieškinio senaties terminas (LR CK 1.125 straipsnio 8 dalis), o ieškiniams dėl netesybų priteisimo nustatytas sutrumpintas šešių mėnesių terminas (LR CK 1.125 straipsnio 5 dalis). Atsižvelgiant į tai, įstatymų leidėjas suteikia kreditoriui palankesnes sąlygas nuostolių išieškojimui.

Apibendrinus galima teigti, kad siekiant atriboti netesybas nuo nuostolių, pastaruosius galima apibrėžti kaip žalos, įvertintos pinigais, dydį, kuris nėra iš anksto žinomas ar apibrėžtas, jie išaiškėja tik po sutarties pažeidimo kaip objektyvus sutarties neįvykdymo rezultatas. Kad būtų atlyginti iš sutartinių santykių kylantys nuostoliai, turi egzistuoti visos sutartinės atsakomybės sąlygos bei apskaičiuota tiksli suma. Nuostolių atlyginimas yra ypatinga, universali sutartinės atsakomybės rūšis, taikoma esant bet kuriems prievolių pažeidimams, išskyrus retus atvejus, kurie gali būti numatyti įstatyme arba sutartyje, todėl galima teigti, kad nuostolių santykis su kitais teisių gynbos būdais atskleidžia jų ypatingą ir universalų pobūdį, kuris įgalina reikalauti nuostolių atlyginimo esant tiek esminiam, tiek neesminiam sutarties pažeidimui bei tada, kai kreditorius naudoja kitus teisių gynbos būdus arba, kai kitais teisių gynimo būdais kreditoriui

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Omnitel“ v. UAB „Bleiras“ Nr. 3K-3-257/2007, kat. 35.4; 36.1; 42.8; 42.10; 42.11.1; 54.1; 55; 99.5; 99.7; 116.3; 116.4; 125.10.3.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje A. I. ir E. G. v. BUAB „Klaipėdos senamiesčio valdos“, Nr. 3K-3-582/2005, kat. 56; 126.5.

dėl objektyvių priežasčių pasinaudoti neįmanoma. Kadangi Lietuvoje yra įteisintas visiško nuostolių atlyginimo principas, todėl jį realizuojant galimi tik kompensaciniai nuostoliai.

Vertinant nuostolių ir netesybų santykį, yra tikslinga išanalizuoti pinigų sampratą perduodamą pagal preliminarią sutartį. Remiantis LR CK 6.165 straipsniu, galima daryti išvadą, kad preliminarią sutartimi nesukuriama piniginė prievolė, t. y. prievolė, kurioje pinigai atlieka mokėjimo–atsiskaitymo funkciją. Tačiau sutarties laisvės principas, galiojantis ir ikisutartiniuose santykiuose, leidžia šalims susitarti dėl bet kokių sąlygų, neprieštaraujančių imperatyviosioms įstatymo normoms, viešajai tvarkai ar gerai moralei, todėl šalys gali susitarti, kad viena šalis perduoda tam tikrą pinigų sumą kitai šaliai vykdydama preliminariosios sutarties sąlygas. Tokie vienos šalies perduodami pinigai gali turėti kitas reikšmes ir atlikti kitas, ne mokėjimo ir atsiskaitymo, funkcijas. LAT yra išaiškinęs, kad tokios perduotų pinigų reikšmės ir funkcijos priklauso nuo to, bus preliminarus įsipareigojimas įvykdytas ar ne. Įsipareigojimo neįvykdymo atveju kyla civilinė atsakomybė, todėl perduodamų pinigų reikšmę reikėtų vertinti jos kontekste, per galimas dvi sutartinės civilinės atsakomybės formas – netesybas (baudą ar delspinigius) ir nuostolius (LR CK 6.256 straipsnio 2 dalis). Analizuojant galimas teises situacijas, galima daryti išvadą, kad pagal preliminarią sutartį perduodami pinigai gali būti:

1) šalių sutartas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, kuriuo užtikrinamas baudos sumokėjimas, kai tokia bauda nustatyta už įsipareigojimo pagal preliminarią sutartį neįvykdymą ir tokį įsipareigojimą pažeidžia pinigus perdavęs asmuo;

2) atskaitos taškas nustatant baudos dydį, kai preliminarią sutartį pažeidžia pinigus gavęs asmuo;

3) šalių sutartas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, kuriuo užtikrinamas iš anksto šalių aptartų nuostolių (angl. *liquidated damages*) atlyginimas;

4) atskaitos taškas apskaičiuojant nurodytus šalių sutartus nuostolius, kai preliminarią sutartį pažeidžia pinigus gavęs asmuo⁹⁹.

Taigi pagal preliminarią sutartį perduodami pinigai gali būti šalių sutartas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, pavyzdžiui, bauda už atsisakymą ar vengimą sudaryti pagrindinę sutartį, arba kaip šalių sutartas prievolės įgyvendinimo būdas, kuriuo užtikrinamas iš anksto šalių aptartų nuostolių atlyginimas¹⁰⁰. Iš anksto aptartų nuostolių institutas būdingas bendrosios teisės šalyse. Bendrosios teisės šalyse sutartyje nurodyta iš anksto aptartų nuostolių sąlyga yra laikoma priemone, kuria sutarties šalys gali iš anksto nustatyti atsakomybę už galimą sutarties pažeidimą,

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje V. Š. v. A. N. ir A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 44; 45.1; 45.6

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Observis“ v. A. S. Ir UAB „Domus extra“, Nr. 3K-3-111/2013, kat. 42.4; 114.11; 121.22.

t. y. šalys gali susitarti, kad bus sumokėta tam tikra pinigų suma ar perduota nuosavybė. Kad sutarties sąlyga dėl iš anksto aptartų nuostolių galiotų, turi būti iš tikrųjų iš anksto įvertinta, kokie gali kilti nuostoliai dėl sutarties pažeidimo. Tokie skaičiavimai yra atliekami tuo metu, kai sudaroma sutartis¹⁰¹. Be to, kad iš anksto aptartų nuostolių sąlyga būtų galiojanti, ji turi atitikti šiuos kriterijus: 1) šalys iš tiesų siekė susitarti dėl kompensacijos, o ne baudos už sutarties pažeidimą; 2) nurodyta suma buvo iš anksto buvo pagrįstai įvertinta, atsižvelgiant į galimus nuostolius; 3) nuostolių neįmanoma ar sunkiai įmanoma tiksliai įvertinti. Pažymėtina, kad bendrosios teisės šalyse teismai neturi teisės keisti iš anksto aptartų nuostolių sumos¹⁰². Teismai turi teisę įsikišti tik tuo atveju, kai yra įsitikinę, kad sutartyje numatyta atsakomybė nėra iš anksto iš tikrųjų įvertinti nuostoliai, bet nurodyti nuostoliai yra bausmė šaliai, siekiant ją atgrasyti nuo pažeidimo ar nubausti už sutarties pažeidimą. Tokiu atveju nukentėjusi šalis turės teisę tik prašyti atlyginti bendruosius nuostolius, o teismas iš anksto aptartų nuostolių nepriteis. Tokia teismo teisė yra pateisinama dviem pagrindais. Pirma, nubaudimas už sutarties pažeidimą yra nepriimtinas (sutartinės atsakomybės kompensacinis principas), t. y. teismai neturi priteisti atlyginti baudinius nuostolius dėl sutarties pažeidimo. Antra, kad vienos šalies spaudimas padarė įtaką kitai šaliai ir tai yra nepriimtinas kišimasis į šios šalies laisvę (sutarties laisvės principas, todėl prievarta ir nesąžiningumas iš esmės nepriimtini)¹⁰³.

Taigi bendrosios teisės šalyse baudžiamąjį bruožą turinčios sąlygos yra laikomos visiškai nevykdytomis sąlygomis¹⁰⁴. Numatytas nepagrįstai didelis žalos atlyginimas yra nevykdytinas ir laikytinas bausme. Tačiau šiuo atveju galioja išimtis: iš anksto aptarti nuostoliai yra priteisiami, jei jie yra perspektyviai pagrįsti sutarties sudarymo metu, net ir tuo atveju, jei iš anksto aptarti nuostoliai viršija faktinį žalos atlyginimą, nes pažeidimas sukelia netikėtai mažai žalos¹⁰⁵. Tačiau kontinentinės teisės šalyse sąlyga dėl nuostolių atlyginimo (netesybų), kurie yra akivaizdžiai per dideli, yra iš dalies vykdytina, t. y. yra priteisiama dalis nuostolių atlyginimo (netesybų) ir yra didelė tikimybė, kad ta dalis nuostolių atlyginimo (netesybų), kurie akivaizdžiai, nepagrįstai, neprotingai per dideli, bus sumažinti.

Remiantis tuo, kas paminėta anksčiau, netesybas galime laikyti iš anksto aptartų nuostolių (angl. *liquidated damages*) atlyginimu. Nors Lietuvos teisės sistemoje iš anksto aptarti nuostoliai nėra reglamentuoti įstatymuose, tačiau, atsižvelgiant į šalių laisvės principą ir teismų

¹⁰¹ Baron D P. The Doctrine of Penalties and the Test of Commercial Justification // 34 U.W. Austl. L. Rev. 42 2008-2009. P. 43-44.

¹⁰² Yearbook of United Nations Commission on International Trade Law. 1979 Volume X. P. 42.

¹⁰³ Baron D P. The Doctrine of Penalties and the Test of Commercial Justification // 34 U.W. Austl. L. Rev. 42 2008-2009. P. 43-44.

¹⁰⁴ Report on Penalty Clauses. EDINBURGH: The Stationery Office. 1999.

¹⁰⁵ Callero Ch. Punitive damages, liquidated damages, and clauses pénales in contract actions: a comparative analysis of the American common law and the French civil code // 32 Brook. J. Int'l L. 67 2006-2007 P. 109-110.

praktiką, iš anksto aptartų nuostolių institutas nėra draudžiamas. Tačiau autorės nuomone, tokio instituto taikymas bei galimas sutapatinimas su netesybomis, prieštarautų šio instituto prigimčiai, atsižvelgiant į bendrosios teisės tradicijos šalyse vyraujančią iš anksto aptartų nuostolių sampratą, jo taikymo ar mažinimo galimybes.

3. NETESYBŲ IR PALŪKANŲ SANTYKIS

Kaip minėjome anksčiau, netesybų rūšys yra: delspinigiai ir bauda. Delspinigiai yra apibrėžiami kaip įstatymų, sutarties arba teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta (LR CK 6.71 straipsnio 1 dalis). Delspinigiai, kaip netesybų rūšis ir palūkanos, neretai tarpusavyje painiojamos sąvokos, todėl šiame skyriuje išsamiau atskleisime esmines abiejų šių teisinių kategorijų savybes, jų taikymo ypatumus, taip pat apžvelgsime teismų praktikos, sprendžiant delspinigių ir palūkanų priteisimo klausimus, problematiką.

Skirtingai nei netesybų atveju, LR CK nėra tiksliai apibrėžtos palūkanų sampratos. K. Gontienė¹⁰⁶ savo straipsnyje taip pat neanalizuoja palūkanų sampratos bei jos neapibrėžia. Remiantis Ekonomikos terminų žodynu: „palūkanos – tai atlyginimas, kurį skolininkas moka kreditoriui už naudojimąsi svetimais pinigais, nesvarbu, kokie to naudojimosi rezultatai“¹⁰⁷. Lietuvių kalbos žodynas palūkanas apibrėžia, kaip mokestį už naudojimąsi svetimu kapitalu¹⁰⁸. LAT praktikoje nurodoma, kad „palūkanos ekonomine ir teisine prasme yra mokestis, atlyginimas kreditoriui už paskolintų pinigų naudojimą“¹⁰⁹. Tačiau vien tik toks palūkanų apibūdinimas yra per siauras civilinės teisės prasme. Remiantis LR CK 6.872 straipsniu, palūkanos yra užmokestis už pinigų skolinimą – šios palūkanos atlieka atlyginimo, mokėjimo funkciją, todėl teismų praktikoje dar kitaip vadinamos mokėjimo, pelno palūkanomis¹¹⁰. Tačiau remiantis LR CK 6.261 straipsniu, palūkanos taip pat mokamos ir už piniginių prievolės įvykdymo termino praleidimą, todėl šios palūkanos atlieka kitą – kompensacinę (nuostolių atlyginimo) funkciją.

Atsižvelgiant į tai, civilinėje teisėje yra nustatytas dvejopas palūkanų instituto tikslas, pirmasis – mokėjimo už naudojimąsi pinigais, antrasis – nuostolių atlyginimo. LAT yra išaiškinęs, kad *palūkanos kaip mokestis už pinigų skolinimą, iš esmės skiriasi nuo kompensuojamųjų palūkanų, mokamų už prievolės įvykdymo termino praleidimą. Kreditoriaus*

¹⁰⁶ Gontienė K. Palūkanos civiliniuose santykiuose: palūkanų rūšys, dydis, paskirtis // Juristas. 2006, Nr. 7-8.

¹⁰⁷ Pass Ch., Lowe B., Dovies L. Ekonomikos terminų žodynas. 2-as leidimas. Vilnius: Baltijos biznis, 1997. P. 338-339.

¹⁰⁸ <http://www.lkz.lt/startas.htm> (prisijungimo laikas 2013-04-04 14:04).

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje R. J. v. A. A., Nr. 3K-3-558/2003, kat. 32.1; 57.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje T. M. v. Vilniaus apskrities viršininke administracija, Nr. 3K-3-357/2007, kat. 35.3.6; 35.4; 42.9; 42.11; 45.6; 45.8; 113.9; 116.4; 121.15; 121.21

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje E. P. v. V. Š., Nr. 3K-3-258/2005, kat. 35.3.6

*reikalavimas sumokėti palūkanas už pinigų skolinimą sutarties nustatytu terminu traktuotinas ne kaip reikalavimas atlyginti dėl kreditoriaus pinigų naudojimo patirtus nuostolius, bet kaip reikalavimas prievolę įvykdyti natūra, t. y. sumokėti įstatyme ar šalių sutartyje nustatytą mokesį už naudojimąsi paskolos suma – palūkanas (CK 6.213 straipsnio 1 dalis, 6.872 straipsnis)*¹¹¹. Be to, paminėtina, kad LR CK 6.37 straipsnio 2 dalyje nustatytos teismų praktikoje vadinamos procesinės palūkanos, tačiau, kaip išaiškino LAT teismas, minėtame straipsnyje nurodytos palūkanos neįtvirtina naujos LR CK nenurodomos palūkanų rūšies, nes šios palūkanos atlieka kompensacinę funkciją ir skirtos minimaliems kreditoriaus nuostoliams atlyginti (per bylinėjimosi laiką skolininkas naudojosi kreditoriaus lėšomis, gavo iš to naudos, taip pažeidė kreditoriaus interesus ir privalo LR CK 6.37 straipsnio 2 dalies pagrindu mokėti įstatymo nustatytas palūkanas, kurios vertinamos kaip minimalūs kreditoriaus nuostoliai)¹¹².

Skolininkui tinkamai neįvykdžius įsipareigojimų, kreditorius turi teisę reikalauti atlyginti patirtus nuostolius, todėl skolininkas įgyja naują pareigą – atlyginti kreditoriui nuostolius, kilusius dėl tinkamo prievolės nevykdymo ar jos neįvykdymo. Todėl palūkanos, atliekančios kompensavimo (nuostolių atlyginimo), o ne mokėjimo funkciją, iš esmės yra ne kas kita, kaip skolininko atsakomybės forma¹¹³. Su tuo sutinka ir LAT, nurodęs, kad *kreditoriaus reikalavimas sumokėti kompensuojamąsias palūkanas, laikytinas reikalavimu skolininkui taikyti civilinę atsakomybę. Laiku negrąžinus paskolintų pinigų, kreditorius patiria nuostolių, nes negali naudoti tų pinigų pats. Kreditoriaus nuostoliai – tai negautos pajamos, t. y. negautos pelno (mokėjimo) palūkanos, kurias jis būtų gavęs, jeigu prievolė būtų buvusi įvykdyta laiku. Kompensuojamosios palūkanos šiuo atveju laikytinos minimaliais kreditoriaus nuostoliais, patirtais dėl laiku negrąžintos skolos*¹¹⁴. Teisės doktrinoje¹¹⁵ nurodoma, kad visiškas nuostolių atlyginimas apima: bendrųjų nuostolių padengimą; pinigais išreikštos žalos, pasireiškusių išlaidomis, sumokėjimą; pinigais išreikštų žalos pašalinimo sąnaudų sumokėjimą; negautų pajamų sumokėjimą; iš neteisėtų veiksmų gautų lėšų perleidimą; palūkanų, kaip minimalių nuostolių, sumokėjimą. Kad nuostolių atlyginimas apima ir palūkanų, kaip minimalių nuostolių, sumokėjimą, įtvirtina ir LR CK 6.261 straipsnis, kuriame nustatyta, kad praleidęs pinigines prievolės įvykdymo terminą skolininkas privalo mokėti už

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1, kat. 36; 36.1; 37, p. 424-452

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų plenarinės sesijos 2011 m. gruodžio 29 d. nutarimas civilinėje byloje AB DNB bankas v. A. J. ir S. J., Nr. 3K-P-537/2011, kat. 32.6.1; 36.2; 126.5.

¹¹³ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 67

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1, kat. 36; 36.1; 37, p. 424-452

¹¹⁵ Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 19

termino praleidimą sutarčių ar įstatymų nustatytas palūkanas, kurios yra laikomos minimaliais nuostoliais. Panašios nuostatos yra įtvirtintos ir tarptautiniuose teisės aktuose: 1980 m. Jungtinių Tautų konvencijoje dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių (78 straipsnis)¹¹⁶, Tarptautinių komercinių sutarčių principuose (7.4.9 straipsnis)¹¹⁷, Europos sutarčių teisės principuose (9.508 straipsnis)¹¹⁸.

Taigi, atsižvelgdami į LAT praktiką, teisės doktriną bei LR CK įtvirtintas nuostatas, galime teigti, kad Lietuvoje yra įtvirtinta prezumpcija, kad kreditorius visada patiria nuostolių negautų pajamų forma, jei skolininkas praleidžia piniginės prievolės įvykdymo terminą. Todėl, jeigu sutarties šalys nėra sutarusios dėl kitokių įsipareigojimų neįvykdymo pasekmių, visi kreditoriai, kuriems piniginės prievolės nebuvo įvykdytos, turi teisę gauti įstatymuose ar sutartyje nustatytas palūkanas. Kaip išaiškinta kasacinio teismo praktikoje, *tam, kad būtų galima taikyti CK 6.210 straipsnį, turi būti visos trys sąlygos: pirma, neįvykdyta prievolė turi būti piniginė, antra, turi būti praleistas piniginės prievolės įvykdymo terminas, trečia, įstatyme ar sutartyje neturi būti nustatyta, kad palūkanos šiuo atveju nemokamos*¹¹⁹.

Atsižvelgiant į tai, kas paminėta, galime teigti, kad palūkanos nebūtinai mokamos tada, kai skolininkas netinkamai įvykdė ar neįvykdė savo prievolės, todėl palūkanos skiriasi nuo netesybų, kurios pagal LR CK 6.71 straipsnio 1 dalį ir 6.528 straipsnio 1 dalį mokamos už prievolės neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą. Taigi palūkanos skirtingai nei netesybos, kurios mokamos už prievolės neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą, gali būti mokamos nebūtinai už prievolės pažeidimą, bet ir už naudojimąsi pinigais, t.y. šalis moka kitai šaliai palūkanas tinkamai vykdydama savo įsipareigojimus. Tokios pačios nuomonės yra laikomasi ir teisės doktrinoje¹²⁰.

Be to, išnagrinėjus LR CK 6.37, 6.83, 6.261, 6.315, 6.344, 6.446, 6.872, 6.896 straipsnius, galime teigti, kad palūkanos mokamos už piniginės prievolės nevykdymą. Piniginėmis yra laikomos prievolės, kurių turinį sudaro pareiga perduoti pinigus (litus arba užsienio valiutą)¹²¹. Tačiau remiantis LR CK 6.71, 6.258 straipsniais, netesybos gali būti mokamos ne vien už piniginės prievolės nevykdymą, bet už nepiniginės prievolės netinkamą vykdymą (pavyzdžiui: šalys gali susitarti, kad rangovas, pavėlavęs atlikti rangos darbus, privalo mokėti užsakovui nustatyto dydžio baudą). Tokios pozicijos laikosi ir LAT, nurodęs, *kad tiek*

¹¹⁶ Konvencijadėl tarptautinio prekių pirkimo–pardavimo sutarčių // Valstybės žinios, 1995, Nr. 102-2283.

¹¹⁷ Principles of International Commercial Contracts. Unidroit, Rome, 1994.

¹¹⁸ Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-373/2006.

¹²⁰ Klimas T. Delspinigiai // Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos, 2006 spal. 2, Nr. 37(421).

¹²¹ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė, Prievolių teisė, ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009. P 24.

*pelno (mokėjimo), tiek kompensuojamosios palūkanos mokamos tik esant piniginei prievolei, t. y. tokiai prievolei, kurios dalyką sudaro skolininko pareiga perduoti kreditoriui atitinkamą pinigų sumą ir atitinkamai kreditoriaus teisė reikalauti iš skolininko ją sumokėti (LR CK 6.37 straipsnis). Tuo palūkanos skiriasi nuo netesybų, kuriomis gali būti užtikrinamas bet kurios prievolės neįvykdymas ar netinkamas įvykdymas*¹²².

Kaip paminėta anksčiau, pagrindinė pelno palūkanų funkcija yra mokėjimas kreditoriui už naudojimąsi jo pinigais. Remiantis LR CK 6.872 straipsnio 1 dalimi, palūkanų už naudojimąsi paskolos suma dydį bei mokėjimo tvarką nustato šalys susitarimu. Lietuvos civilinėje teisėje bendri mokėjimo (pelno) palūkanų dydžiai įstatymo neįtvirtinti, nes juos nustato šalys, sudarydamos konkrečias sutartis. Dėl to mokėjimo (pelno) palūkanos neprivalo būti mokamos (priteisiamos), jei šalys dėl jų nesusitarė arba pareiga jas mokėti nėra nustatyta įstatyme. Palūkanų už naudojimąsi kreditoriaus pinigais dydis LR CK įtvirtintas tik kai kuriuose teisiniuose santykiuose. CK 6.872 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jeigu šalys nėra susitarusios dėl palūkanų dydžio, palūkanos gali būti nustatomos pagal paskolos davėjo gyvenamosios ar verslo vietos komercinių bankų vidutinę palūkanų normą, galiojusią paskolos sutarties sudarymo momentu. Kaip yra pažymėjęs kasacinis teismas, *ši taisyklė yra specialioji norma, numatanti palūkanas už paskolas ir suteikianti teisę šalims pasirinkti palūkanų dydį, jų mokėjimo tvarką nustatyti sutartimi arba mokėti palūkanas vadovaujantis atitinkamomis įstatymo nuostatomis*¹²³. Jeigu pelno (mokėjimo) palūkanų dydis neapartas banko indėlio sutartyje, banko ar kita kredito įstaiga moka vidutinę palūkanų normą, galiojusią sutarties sudarymo dieną sutarties sudarymo vietoje (CK 6.896 straipsnio 3 dalis). Tačiau lyginant palūkanų ir netesybų santykį, reiktų atkreipti dėmesį, kad sutartiniuose santykiuose, jei specialieji įstatymai nereglementuoja netesybų dydžio, šalys privalo susitarti dėl netesybų dydžio (LR CK 6.71, 6.72, 6.258) sutartyje ar kitame susitarime. Todėl priešingai nei pelno palūkanų atveju, jei šalys nėra sutarusios dėl netesybų dydžio, kreditorius neturi teisės remtis atitinkamuose teisiniuose santykiuose įprastu netesybų dydžiu.

Atsižvelgiant į LR CK nuostatas, pelno palūkanos yra priskiriamos sutartinei civilinei teisei, tačiau kompensuojamosios palūkanos (tiek procesinės, tiek pagal LR CK 6.37 straipsnį mokamos palūkanos) gali būti taikomos kilus sutartinei atsakomybei ar deliktinei atsakomybei. LAT yra išaiškinęs, kad *netesybos mokamos tik sutartinės civilinės atsakomybės atveju, o kompensuojamosios palūkanos gali būti mokamos ir esant deliktinei civilinei atsakomybei. Jeigu dėl delikto atsiradusi žala atlyginama pinigais, o ne natūra, tai atsiradusi prievolė yra piniginė.*

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1, kat. 36; 36.1; 37, p. 424-452

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-257/2005

Tai reiškia, kad jai būdingi visi piniginių prievolių požymiai, taigi, ir palūkanos (LR CK 6.37 straipsnis), todėl delikto atveju mokamos kompensuojamosios palūkanos, atlyginančios nukentėjusiojo turtinius praradimus dėl laiku negaunamo žalos atlyginimo¹²⁴. Procesinės palūkanos kompensuoja kreditoriaus būsimus, nuo teismo proceso pradžios iki teismo sprendimo įvykdymo, nuostolius. Kaip yra nurodęs LAT, tai, kad bus išieškomos ir tam tikro dydžio palūkanos, mokėtinos nuo bylos iškėlimo teisme iki visiško teismo sprendimo įvykdymo, skatina skolininką greičiau įvykdyti teismo sprendimą ar neįvykdytą prievolę, nes priešingu atveju skolininkas gali patirti papildomų turtinių praradimų. Pagrindas priteisti šias palūkanas yra skolininko atsakomybė už tai, kad jis prievolės nevykdė geru metu, o jo kreditorius dėl to kreipėsi į teismą. Per bylinėjimosi laiką skolininkas naudojasi kreditoriaus lėšomis, gauna iš to naudos, taip pažeidžia kreditoriaus interesus ir privalo šios normos pagrindu mokėti įstatymo nustatytas palūkanas¹²⁵. Teisės doktrinoje¹²⁶ taip pat nurodoma, kad procesinės palūkanos gali būti taikomos ir esant nesutartinėms prievolėms (pvz.: ant ikisutartiniais santykiams). Tokiais atvejais tikslią palūkanų sumą apskaičiuoja antstolis vykdydamas teismo sprendimą. Tačiau teismas rezoliucinėje sprendimo dalyje turi nurodyti sumą, už kurią skaičiuojamos procesinės palūkanos, jų dydį ir dieną, nuo kurios jos skaičiuojamos.

LR CK 6.37 straipsnio 4 dalyje reglamentuojama, kad palūkanos už priskaičiuotas palūkanas neskaičiuojamos, išskyrus įstatymų ar šalių susitarimu nustatytas išimtis, jeigu toks šalių susitarimas nepažeidžia sąžiningumo, protingumo ir teisingumo reikalavimų. Taigi, šioje teisės normoje numatyta bendroji taisyklė, kad dvigubos palūkanos, t. y. palūkanos už priskaičiuotas palūkanas, yra negalimos, nebent tai leidžia įstatymas ar šalių susitarimas, kuris privalo neprieštarauti sąžiningumo, teisingumo ir protingumo reikalavimams. LR CK 6.37 straipsnio 4 dalimi yra nustatytas draudimas skaičiuoti tokią pačią funkciją atliekančias palūkanas už nesumokėtas kitas tą pačią funkciją atliekančias palūkanas, tačiau skirtingas funkcijas atliekančias palūkanoms toks draudimas neturėtų būti taikomas. Tai patvirtina ir LR CK 6.874 straipsnio 1 dalis. Atkreiptinas dėmesys, kad LAT yra nurodęs, kad procesinės palūkanos, skaičiuojamos nuo teismo priteistos sumos, nėra dvigubos palūkanos CK 6.37 straipsnio 4 dalies prasme¹²⁷.

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1, kat. 36; 36.1; 37, p. 424-452.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-553/2008.

¹²⁶ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 68.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Telšių keliai“ v. UAB „Švaresta“, Nr. 3K-3-434/2005, kat. 36.1; 42.8; 45.7; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje K. K. v. L. T., Nr. 3K-3-364/2005, kat. 35.3.6; 35.5.

Pažymėtina, kad LR CK 6.71 straipsnio 1 dalis nurodo, kad netesybas gali nustatyti ne tik įstatymai ar sutartis, bet ir teismas. Tačiau analizuojant palūkanas bei remiantis LR CK 6.37 straipsnio 1 dalimi, matyti, kad palūkanos gali būti nustatomos įstatymais arba šalių susitarimu. Kaip minėjome šalių susitarimas dėl netesybų turi būti rašytinis (LR CK 6.72 straipsnis), tačiau šios formos nesilaikymas nedaro sandorio negaliojančio, tačiau kilus ginčui atima iš šalių teisę remtis liudytojų parodymais norint įrodyti šį faktą (LR CK 1.93 straipsnio 2 dalis). Tačiau pagal LR CK 6.37 straipsnio 3 dalį, palūkanoms numatyta privaloma rašytinė forma, kitaip yra pagrindas taikyti įstatymų nustatytą palūkanų dydį.

Kompensuojamųjų palūkanų specifika taip pat lemia, kad jokios, net ir nuo skolininko valios nepriklausančios *force majeure* aplinkybės, neatleidžia skolininko nuo šių palūkanų mokėjimo (CK 6.212 straipsnio 1 dalis), nes pinigų laiku nemokantis skolininkas *de facto* nepagrįstai praturtėja kreditoriaus sąskaita. Skolininkas nuo pareigos mokėti kompensuojamąsias palūkanas gali būti atleistas tik tada, kai prievolė neįvykdyta ar netinkamai įvykdyta dėl kreditoriaus kaltės (CK 6.259 straipsnis). Tačiau kalbant apie netesybas būtina pažymėti, kad jos yra civilinės atsakomybės forma. Taigi atsiradusios *force majeure* aplinkybės, kaip pagrindas atleisti skolininką nuo civilinės atsakomybės, ir reiškia tai, kad skolininkas atleidžiamas nuo pagrindinės sutartinės prievolės įvykdymo ir papildomos prievolės – delpinigių sumokėjimo. LAT yra nurodęs, kad *force majeure* aplinkybės, dėl kurių atsakovai neteko galimybės vykdyti prievolę, įsigaliojo atsakovams dar nepraleidus prievolės pagal sutartį vykdymo termino, taigi pripažintinas aplinkybe, atleidžiančia atsakovus nuo civilinės atsakomybės už dalį sutarties vykdymo bei netesybų sumokėjimo¹²⁸.

LR CK 6.37 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad palūkanos mažinamos, jei: pirma, toks susitarimas neprieštarauja įstatymams; antra, neprieštarauja sąžiningumo bei protingumo principams. Pagal teismų praktiką palūkanos gali būti mažinamos tiktai *jei teismas turi teisę vertinti sutarties sąlygą dėl palūkanų, kaip ir bet kokią kitą sutarties sąlygą, sąžiningumo, teisingumo ir protingumo požiūriu. Susitarimų dėl palūkanų vertinimas susijęs ne tik su privataus, bet ir viešo intereso gynimu, nes nekontroliuojamos palūkanų normos gali peraugti į lupikavimą, kas prieštarauja viešajai tvarkai. Todėl teismas, nagrinėdamas šalių ginčus dėl palūkanų dydžio, turi teisę vertinti atitinkamus susitarimus dėl palūkanų dydžio ir pasisakyti, ar toks susitarimas nepažeidė iš esmės šalių interesų pusiausvyros (LR CK 6.228 straipsnis) ir*

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Baltijos parkingas“ ir UAB „Vilniaus parkavimo kompanija“, Nr. 3K-3-273/2006, kat. 44.3; 44.5.1.

ar jis neprieštarauja sąžiningumo, protingumo ir teisingumo kriterijams (LR CK 1.5, 6.37 straipsnio 3 dalis)¹²⁹.

O atsakant į klausimą, koks vis dėlto palūkanų dydis yra laikomas tinkamu ir teisingu, svarbu apžvelgti teismų praktiką, kuri dėl palūkanų dydžio yra nevienoda: vienoje nutartyje¹³⁰ nurodoma, kad „šalių sutartimi numatytos 48 procentų metinės palūkanos yra aiškiai per didelės ir jų dydis turi būti keičiamas atsižvelgiant į tai, kokio dydžio palūkanų normos buvo nustatytos bankuose ar kitose kredito įstaigose, sudarant paskolos sutartis“; kitoje nutartyje¹³¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad: „atsižvelgiant į sutarties sudarymo metu komercinių bankų taikytus palūkanų dydžius, ginčo šalių sutartyje nustatytų 11 procentų metinių palūkanų dydis neprieštarauja įstatymams, sąžiningumo ir protingumo principams (LR CK 6.37 straipsnio 3 dalis)“. Galiausiai LAT konstatavo, kad nustatant, ar sutartimi nustatytos palūkanos atitinka sąžiningumo, protingumo ir teisingumo reikalavimus, turi būti įvertinama, kad dėl palūkanų dydžio, kai jos nustatytos sutartimi, kuri neginčijama, yra išreikšta suderinta šalių valia. Sudarydamos sutartį šalys žinojo ir įvertino savo poreikius, interesus ir galimybes, prognozavo pasekmes, nes taip elgiasi protingas ir apdairus asmuo. Sutartinė šalių valia išreiškiama laisvai apsisprendus ir neverčiant ar kitaip neteisėtai jos nepaveikiant, todėl turi būti gerbiama. Palūkanų dydis konkrečiu atveju turi būti įvertintas, atsižvelgiant į sutarties pobūdį, jos trukmę, paskolos paskirtį, skolininko riziką, kitas bylos aplinkybes. Kasaciniame skunde neargumentuojama, kad kurios nors iš šių nuostatų būtų pažeistos. Vien abstraktus nurodymas, kad 36 procentų metinių palūkanų yra akivaizdžiai per didelės, prieštaraujančios įstatymui, sąžiningumo ir protingumo principams, yra nepakankamas pagrindas pripažinti pažeidimą, dėl kurio kasacinės instancijos teismas turėtų pagrindą panaikinti teismų nutartis¹³².

Taigi teismas, spręsdamas, ar yra pagrindas mažinti palūkanas, turi atsižvelgti į sutarties pobūdį, jos trukmę, paskolos paskirtį, skolininko riziką, taip pat į tai, ar palūkanos prieštarauja viešajai tvarkai ir ar jos neperauga į lupikavimą, į sutarties sudarymo metu buvusias bankų palūkanų normas ir kitas aplinkybes. Aplinkybių, tirtinų mažinant palūkanas, sąrašas nėra baigtinis. Mažinant palūkanas, kaip ir netesybų mažinimo atveju, taikomas palūkanų santykio su nuostoliais kriterijus. Priklausomai nuo konkrečios bylos faktų ir ištirtų palūkanų mažinimo

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje AKB „Nida“ v. S. L., Nr. 3K-3-908/2001, kat. 52.2.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje V. R. v. L.U., Nr. 3K-3-1085/2002, kat. 57.2.

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje V. R. v. L. U., Nr. 3K-3-1085/2002, kat. 57.2.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje E. K. v. E. K., Nr. 3K-3-362/2004, kat. 57.

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje V. K. v. AB „Klaipėdos apdaila“, Nr. 3K-3-468/2006, kat. 35.5; 42.10 (S).

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje L. B. v. V. K., J. K., Nr. 3K-3-628/2008, kat. 75.7; 114.9.1; 36.1

aplinkybių, skirtinguose teisiniuose santykiuose įstatymams ir teisės principams neprieštaraujančiu palūkanų dydžiu gali būti pripažinti įvairūs palūkanų dydžiai.

Kalbant apie procesinių palūkanų dydžius bei atsižvelgiant į tai, kad procesinės palūkanos yra kompensuojamosios palūkanos, CK 6.210 straipsnyje nustatyti kompensuojamųjų palūkanų dydžiai taikytini ir procesinėms palūkanoms¹³³. Tais atvejais, kai abi pinigines prievolės šalys yra privatūs juridiniai asmenys (verslininkai), kreditorius, reikalaujantis priteisti procesines palūkanas nuo bylos iškėlimo teisme dienos iki teismo sprendimo įvykdymo momento, gali pasirinkti taikyti mažesnę, t. y. 5 procentų, procesinių palūkanų tarifą, nepaisant to, kad privatiems juridiniams asmenims taikomas 6 procentų procesinių palūkanų dydis (CK 6.210 straipsnio 2 dalis), nes *kreditoriaus prašymas taikyti mažesnę procesinių palūkanų dydį, negu nustato įstatymas, neprieštarauja imperatyviosioms teisės normoms*¹³⁴. Tačiau kai abi pinigines prievolės šalys yra fiziniai asmenys, taikomas 5 procentų procesinių palūkanų dydis (CK 6.210 straipsnio 1 dalis). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad viešiesiems juridiniams asmenims, pavyzdžiui, valstybės įmonėms, vykdančioms jų kompetencijai priskirtas viešojo administravimo funkcijas, taikytinas 5 procentų procesinių palūkanų tarifas¹³⁵. Pažymėtina, kad netinkamai pritaikytas procesinių palūkanų tarifas sudaro pagrindą teismui *ex officio* pakeisti taikytą šių palūkanų tarifą. Vienoje kasacine tvarka nagrinėtoje byloje Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad pritaikius *netinkamą įstatyme nustatytą palūkanų dydį yra pagrindas peržengti kasacinio skundo ribas ir pakeisti pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį dėl palūkanų priteisimo, priteistas palūkanas sumažinant nuo 6 iki 5 procentų metinių palūkanų dydžio, nes reikalavimas pareikštas fizinių asmenų, kurie nėra verslininkai*¹³⁶.

Didesni negu CK 6.210 straipsnyje nustatyti kompensuojamųjų palūkanų dydžiai gali būti taikomi, kai šalys dėl to susitaria (CK 6.37 straipsnio 1, 3 dalys), tačiau toks šalių susitarimas neturi prieštarauti įstatymams, sąžiningumo ir protingumo principams (CK 6.37 straipsnio 3 dalis). Priešingu atveju teismas turi teisę sumažinti per dideles sutartines palūkanas. Kai specialieji įstatymai nustato didesnius palūkanų tarifus, skaičiuojant procesines palūkanas taip pat taikomi didesnieji, specialiajame įstatyme nurodyti, palūkanų tarifai. Pavyzdžiui, kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad tuo atveju, kai *kreditorius reikalauja taikyti Mokėjimų, atliekamų pagal komercinius sandorius, vėlavimo prevencijos įstatymo nustatytą*

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Lietuvos nacionalinė filharmonija v. Lietuvos ir Kinijos UAB „Lichua“, Nr. 3K-3-161/2004, kat. 31.3.6; 31.4; 31.5; 37.4; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje K. K. v. L. T., Nr. 3K-3-364/2005, kat. 35.3.6; 35.5.

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Telšių keliai“ v. UAB „Švaresta“, Nr. 3K-3-434/2005, kat. 36.1; 42.8; 45.7.

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Ferteksos transportas“ Nr. 3K-3-400/2005, kat. 27.3.1.13; 36.1

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje R. B., K. B. ir L. B. v. J. D. privati komercinė firma, Nr. 3K-3-609/2005, kat. 20.3.3; 21.4.1.1; 35.3.6; 73.2.13.

*palūkanų normą, šis specialusis įstatymas turi pirmenybę prieš CK 6.210 straipsnį, todėl teismas turėtų taikyti šio įstatymo nustatytas palūkanas, tarp jų ir nuo bylos iškėlimo teisme iki visiško teismo sprendimo įvykdymo*¹³⁷.

Remiantis tuo, kas aukščiau išdėstyta, darytina išvada, kad tais atvejais, kai šalys susitaria dėl palūkanų dydžio, teismas turi patikrinti, ar toks šalių susitarimas nepažeidžia sąžiningumo, teisingumo ir protingumo reikalavimų (LR CK 1.5 straipsnis, LR CK 6.37 straipsnio 3 ir 4 dalys). Teismas sprenddamas, ar šalių sutartos palūkanos atitinka išvardytus principus, individualizuoja konkretų prievolinį santykį, atsižvelgia į prievolės pobūdį, padarytą sutarties pažeidimą, jo padarinius, skolininko ir kreditoriaus elgesį, prievolės sumą, jos santykį su palūkanų dydžiu. Teismas gali vadovautis komercinių bankų vidutine palūkanų norma kaip vienu iš kriterijų, tačiau juo neapsiribodamas.

Tiek teisės doktrinoje¹³⁸, tiek teismų praktikoje¹³⁹ nurodoma, kad palūkanoms mutatis mutandis taikytinos ir LR CK 6.73 straipsnio 2 dalis ir LR CK 6.258 straipsnio 3 dalis, kur teismui leidžiama mažinti akivaizdžiai per dideles netesybas. Todėl teismas turi teisę sumažinti ir šalių susitarimu nustatytas palūkanas, kurios yra neprotingai didelės ir pažeidžia sąžiningumo ir teisingumo principus. Inter alia, jeigu kreditorius, pasinaudodamas sunkia ekonomine skolininko padėtimi, nepatyrimu ir panašiai, nustato neprotingai dideles palūkanas, skolininkas, remdamasis LR CK 6.228 straipsniu, turi teisę kreiptis į teismą dėl palūkanų sumažinimo arba reikalauti pripažinti sutarties sąlygą dėl palūkanų negaliojančia, nes ji prieštarauja viešajai tvarkai ir gerai moralei¹⁴⁰. Vadinasi, kaip ir netesybų atveju, palūkanų mažinimui taip pat taikomas ir LR CK 6.228 straipsnis. Tokios pat pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris ne kartą nutartyse¹⁴¹ pasisakė, kad teismas, nagrinėdamas šalių ginčus dėl palūkanų dydžio, turi teisę vertinti atitinkamus susitarimus dėl palūkanų dydžio ir pasisakyti, ar toks susitarimas nepažeidė iš esmės šalių interesų pusiausvyros (LR CK 6.228 straipsnis) ir ar jis neprieštarauja sąžiningumo, protingumo ir teisingumo kriterijams (LR CK 1.5 straipsnis, 6.37 straipsnio 3 dalis). LR CK 6.73, 6.258

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Gepala“ v. UAB „Transilotas“, Nr. 3K-3-92/2011, kat. 60; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Šimtas aukštų“ v. G. B., Nr. 3K-3-505/2010, kat. 35.3.6; 35.5; 52.1; 52.3

¹³⁸ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 364.

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje AKB „Nida“ v. S. L., Nr. 3K-3-908/2001, kat. 52.2.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. v. AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“, Nr. 3K-3-830/2003, kat. 27.5.4, 31.4, 38.2.

¹⁴⁰ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 68

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje AKB „Nida“ v. S. L., Nr. 3K-3-908/2001, kat. 52.2.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. v. AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“, Nr. 3K-3-830/2003, kat. 27.5.4, 31.4, 38.2.

straipsniai leidžia teismui sumažinti netesybas, jeigu jos yra pernelyg didelės. Šios teisės normos taikytinos ir palūkanoms, kai jos yra neprotingai didelės ir pažeidžia sąžiningumo principą.

Kaip paminėta, LR CK 6.228 straipsnis pagal pasikeitusią teismų praktiką netesyboms netaikomas. Tačiau analizuojant, ar šis straipsnis yra taikytinas palūkanų mažinimo atveju, reikėtų atkreipti dėmesį į palūkanų funkcijas. Atsižvelgiant į tai, kad, mokėjimo (pelno) palūkanos yra prievolės vykdymas natūra, šalių sutartas pelno (mokėjimo) palūkanų dydis gali būti mažinamas vadovaujantis ne CK 6.37 straipsnio 3 dalies nuostatomis dėl kompensuojamųjų palūkanų mažinimo, tačiau taikant sutarčių teisės normas (pavyzdžiui, CK 6.223, 6.228 straipsniai ir kt.). Tačiau kompensuojamųjų palūkanų mažinimo atveju, atsižvelgiant į CK 6.228 straipsnio paskirtį bei LAT išdėstytą poziciją, kad ši teisinė nuostata negali būti taikoma netesyboms, manytume, kad šia teisės norma negalima remtis siekiant sumažinti kompensuojamąsias palūkanas, nes šios palūkanos pagal savo teisinę esmę bei prigimtį nėra laikomos esmine sutarties sąlyga.

Lietuvos teisės doktrina nurodo, kad palūkanų sampratos klausimą reikėtų spręsti atsižvelgiant į tai, kad, remiantis LR CK 6.261 straipsniu, palūkanos yra minimalūs kreditoriaus patiriami nuostoliai. Pinigai, kaip ypatingas civilinių teisių objektas, naudojami nepraranda savo savybių, atvirksčiai, pinigams būdingas augimas. Todėl piniginių prievolių negalima neįvykdyti, o tai, kad skolininkas neturi lėšų, jokiais atvejais, net ir esant aplinkybėms, kurios gali būti laikomos nenugalima jėga, nebus atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindas už neįvykdytą piniginę prievolę. Todėl palūkanos ir turėtų būti laikomos ypatinga civilinės atsakomybės rūšimi, kuria įtvirtinama minimalių kreditoriaus nuostolių prezumpcija, bet ne netesybomis¹⁴².

Lietuvos doktrina klausimu dėl palūkanų ir delspinigių priteisimo, atsižvelgiant į tai, kad sutarties šalims įstatymas leidžia susitarti tiek dėl palūkanų, tiek ir netesybų pagal piniginę prievolę mokėjimo, nepateikia vieningos pozicijos. Nors doktrinoje laikomasi bendros pozicijos, kad netesybų ir palūkanų santykio problemą reikėtų spręsti taip, kaip sprendžiamas nuostolių ir netesybų santykio klausimas¹⁴³, tačiau vienu atveju nurodoma, kad ir palūkanų, ir netesybų išieškojimas kartu reikštų dvigubos atsakomybės taikymą skolininkui¹⁴⁴, tačiau kitu atveju pateikiamas detalesnis išaiškinimas, jog be palūkanų, už piniginės prievolės pažeidimą (kompensacinių palūkanų) nustatytos ir netesybos gali būti išieškomos tada, jeigu išieškotos

¹⁴² Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė, Prievolių teisė, ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009. P. 210.

¹⁴³ V. Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1.P. 67.

¹⁴⁴ Ten pat.

palūkanos nepadengia visų kreditoriaus patirtų nuostolių. Jeigu pagal LR CK 6.210 straipsnį išieškojus palūkanas, nuostoliai yra visiškai padengti, kreditorius nebegali reikalauti priteisti jam netesybas. Kai išieškotos palūkanos kreditoriaus nuostolių visiškai nepadengia, kita dalis nuostolių bus padengiama išieškant netesybas. Taigi doktrinoje daroma išvada, kad palūkanų ir netesybų santykis yra toks pats kaip netesybų ir nuostolių santykis¹⁴⁵. Norėtusi sutikti su tokia doktrinoje išdėstyta pozicija, nes tokiu netesybų ir palūkanų santykiu efektyviau ginami kreditoriaus interesai pažeidus piniginę prievolę ir mažiau nukrypstama nuo šalių įtvirtinto susitarimo, taip pat tokiu būdu pasiekiamas skatinamosios funkcijos įgyvendinimas.

LR CK komentaro autoriai laikosi nuomonės, kad netesybų ir palūkanų santykį reikia spręsti taip, kaip sprendžiamas nuostolių ir netesybų santykis: palūkanos, kaip ir netesybos, yra įskaitomos į nuostolius. Teisiškai neteisinga reikalauti priteisti ir palūkanas, ir netesybas, nes tai reikštų dvigubos atsakomybės taikymą skolininkui¹⁴⁶. Šią poziciją palaiko ir LAT, kuris yra konstatavęs, *kad palūkanos gali būti dvejopos paskirties – kaip atlyginimas, kurį skolininkas moka už naudojimąsi pinigais, ir kaip kompensacija už kreditoriaus nuostolius, be to, konstatavo, kad kai palūkanos atlieka ne atlyginimo (mokėjimo) funkciją, o nuostolių kompensavimo, ir tampa skolininko atsakomybės forma, iš skolininko negalima papildomai priteisti netesybų. Šioje byloje LAT nurodė, kad nuostoliai, kuriuos jau kompensuoja palūkanos, apima netesybas*¹⁴⁷. Tačiau vėliau kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad *papildomas susitarimas paskolos sutartyje dėl netesybų neprieštarauja CK 6.258 straipsnio 1 daliai, kurioje nustatyta, kad įstatymai ar sutartis gali nustatyti, jog už prievolės neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą kaltoji šalis privalo sumokėti netesybas (baudą, delspinigius)*¹⁴⁸. Tačiau pelno palūkanų paskirtis – nustatyti mokestį už naudojimąsi kreditoriaus pinigais, o ne kompensuoti kreditoriaus nuostolius už prievolės neįvykdymą. Atsižvelgiant į tai, pelno palūkanų ir netesybų kreditorius gali reikalauti kartu. Pelno palūkanų ir netesybų išieškojimas kreditoriui neužkerta kelio reikalauti kitų nuostolių, jeigu jis jų patyrė didesnius, negu netesybų suma¹⁴⁹.

Nuostoliai, kuriuos jau kompensuoja palūkanos, apima netesybas, t. y. netesybos įskaitomos į nuostolius, šiuo atveju – į kompensuojamųjų palūkanų dydį (CK 6.73 straipsnio 1

¹⁴⁵ V. Mikelėnas. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P.188.

¹⁴⁶ V. Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P.67.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. v. AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“, Nr. 3K-3-830/2003, kat. 27.5.4, 31.4, 38.2.

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Mokesčių inspekcija v. V. ir S. M. prekybos centras, Nr. 3K-3-173/2006, kat. 35.5; 36.1.

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1, kat. 36; 36.1; 37, p. 424-452.

dalį, 6.258 straipsnio 2 dalį)¹⁵⁰. Taigi, jeigu prievolės įvykdymo termino praleidimo atveju šalys susitaria ir dėl netesybų, ir dėl kompensuojamųjų palūkanų, priteisiant pagal tokius reikalavimus, mažesnioji suma įskaitoma į didesniąją. Kai kreditorius iš skolininko reikalauja ir kompensuojamųjų palūkanų, ir netesybų, ir kitų nuostolių, palūkanos ir netesybos, priklausomai nuo to, kuri suma didesnė, įskaitomos viena į kitą, o likusių nuostolių dydį turi įrodyti kreditorius¹⁵¹.

Išimtis iš taisyklės, jog netesybos įskaičiuojamos į palūkanas, pasireiškia per netesybų ir procesinių palūkanų santykį. Netesybų įskaitymo į palūkanas taisyklė netaikoma, kai netesybas prašoma priteisti jas skaičiuojant nuo piniginės prievolės pažeidimo momento, o palūkanas prašoma priteisti nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo sprendimo visiško įvykdymo. Tokiu atveju procesinės palūkanos skaičiuojamos nuo priteistos sumos, į kurią įtraukiamos ir netesybos.

Aiškindamas netesybų ir procesinių palūkanų santykį, kasacinis teismas yra suformavęs taisyklę, kad jeigu šalių sutartimi nenustatyta mokėti netesybų iki visiško prievolės įvykdymo, o kreditorius dėl praleisto prievolės įvykdymo kreipiasi į teismą, prašydamas priteisti pagrindinę skolą ir procesines palūkanas pagal LR CK 6.37 straipsnio 2 dalį, tai nuo kreipimosi į teismą dienos kreditoriaus minimalūs nuostoliai padengiami procesinių palūkanų skaičiavimu ir priteisimu, o nuo kreipimosi į teismą dienos netesybos (delspinigiai) nepriteisiamos¹⁵². Taigi, klausimas dėl netesybų ir procesinių palūkanų konkurencijos gali kilti tik tokiu atveju, kai remiantis sutarties nuostatomis kreditorius prašytų netesybas priteisti ne tik iki kreipimosi į teismą, bet iki prievolės įvykdymo lygiagrečiai prašydamas procesinių palūkanų priteisimo, tokiu atveju, remiantis aukščiau išdėstytomis taisyklėmis, netesybos (už laikotarpį nuo bylos iškėlimo teisme iki įvykdymo) būtų įskaitomos į procesines palūkanas. Siekiant nuodugniai atskleisti analizuojamą temą, taip pat reikėtų paminėti, kad netesybų ir palūkanų santykio problema gali būti išsprendžiama teisės aktų, kuriais yra reglamentuojami atskiri teisiniai santykiai pagalba. Tokio reglamentavimo pavyzdys aptariamas LAT 2001 m. rugpjūčio 8 d. Teismų praktikos, taikant Ženevos 1956 m. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencijos (CMR) normas, apžvalgoje Nr. A2-14, kur nurodoma, jog „tuo atveju, jei ieškovas papildomai reikalauja priteisti delspinigius už pavėluotą krovinių pristatymą, teismas tokį

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. v. AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“, Nr. 3K-3-830/2003, kat. 27.5.4, 31.4, 38.2.

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1, kat. 36; 36.1; 37, p. 424-452.

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje VĮ „Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija“ v. UAB „Ferteksos transportas“, Nr. 3K-7-367/2006, kat. 36.1 (S).

reikalavimą turi atmesti, nes esant Konvencijos 27 straipsnyje fiksuotai 5 procentų palūkanų normai, pagal Konvencijos 41 straipsnio toks susitarimas yra negaliojantis“.

LR CK 6.261 straipsnio numatyta, kad praleidęs piniginės prievolės įvykdymo terminą skolininkas privalo mokėti už termino praleidimą sutarčių ar įstatymų nustatytas palūkanas, kurios yra laikomos minimaliais nuostoliais. Palūkanos gali būti nustatytos įstatymo arba šalių susitarimu (LR CK 6.37 straipsnio 1 dalis). Kaip ir reikalavimui dėl netesybų išieškojimo, taip ir reikalavimui dėl palūkanų išieškojimo įstatyme yra numatytas sutrumpintas ieškinio senaties terminas, tačiau palūkanų priteisimo atveju jis yra ilgesnis – penkeri metai (LR CK 1.125 straipsnio 9 dalis). Teismų praktikoje yra pasisakyta, jog tuomet, kai šalių susitarimu nustatytos palūkanos pagal atliekamą funkciją turėtų būti prilyginamos netesyboms, teismai atitinkamo reikalavimo atžvilgiu taikydavo 6 mėnesių ieškinio senaties terminą netesyboms, o ne palūkanoms numatytą 5 metų ieškinio senaties terminą¹⁵³, todėl svarbu suprasti kokias funkcijas atlieka įstatymuose ir sutartyse numatomos palūkanos.

Apibendrinus galima teigti, kad netesybų ir palūkanų, kaip minimalių kreditoriaus nuostolių, santykį reikia spręsti tai pat kaip sprendžiamas nuostolių ir netesybų santykis: palūkanos, kaip ir netesybos, yra įskaitomos į nuostolius. Manome, kad teisiškai neteisinga reikalauti priteisti ir palūkanas, ir netesybas, nes tai reikštų dvigubos atsakomybės taikymą skolininkui. Kai palūkanos atlieka ne atlyginimo (mokėjimo) funkciją, o nuostolių kompensavimo, ir tampa skolininko atsakomybės forma, iš skolininko negalima papildomai priteisti netesybų. Vadinasi, nuostoliai, kuriuos jau kompensuoja palūkanos, apima netesybas.

Sprendžiant iš anksčiau pateiktų apibūdinimų, Lietuvoje visiško nuostolių atlyginimo principas civilinėje atsakomybėje įgyvendinamas žalą atlyginant natūra arba/ir pinigine išraiška - nuostoliais, palūkanomis, netesybomis. Nuostolių, palūkanų ir netesybų santykis kaip jau buvo minėta yra įskaitinis – palūkanos ar netesybos galimos tiek, kiek žalos nepadengia priteisti nuostoliai, tačiau gali būti įstatymų ar šalių susitarimu nustatytos išimties.

Lietuvoje yra galimi tik kompensaciniai nuostoliai. Manome, kad tokie atvejai, kai yra galimos palūkanos už nuostolius arba dvigubos palūkanos, verčia iškelti klausimą dėl visiško nuostolių atlyginimo principo tinkamo realizavimo. Pagal LR CK 6.261 straipsnį palūkanos yra laikomos minimaliais nuostoliais, todėl sistemiškai analizuojant LR CK 6.258 straipsnio turinį gaunama išvada, kad gali būti išieškomi dvigubi nuostoliai, kas leidžia suabejoti šalių turtinės pusiausvyros atkūrimu.

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje AB bankas „NORD/LB Lietuva“ v. UAB „Dama“ ir R. D., Nr. 3K-3-301/2006, kat. 24.4; 35.5; 36.1; 116.8; 124.2.2.

Prievolė, susijusi su palūkanų išieškojimu, yra papildoma, šalutinė prievolė, atsirandanti pažeidus pagrindinę prievolę ir atlieka kompensacinę funkciją. Palūkanų kompensacinę (nuostolių atlyginimo) funkciją sudaro: kompensacija už patirtus nuostolius dėl laiku neįvykdytos piniginės prievolės ir LR CK 6.37 straipsnio 2 dalyje numatytos procesinės palūkanos. Kompensuojamoji palūkanų funkcija pasireiškia, kai skolininkas praleidžia piniginės prievolės įvykdymo terminą. Kasacinio teismo jurisprudencijoje ne kartą konstatuota, kad tos palūkanos, kurios mokamos už piniginės prievolės įvykdymo termino praleidimą, atlieka kompensuojamąją funkciją. Pavyzdžiui, kasacine tvarka nagrinėtoje byloje, kurioje skolininkas nevykdė teismo sprendimu nustatytos piniginės prievolės buvusiam sutuoktiniui sumokėti piniginę kompensaciją už santuokoje įgyto turto dalį, atitekusią kitam sutuoktiniui, kasacinis teismas konstatavo, kad *skolininkas, pažeidęs piniginę prievolę, tol, kol neatlygina kreditoriui jo patirtų nuostolių, naudojasi kreditoriaus lėšomis, todėl privalo už termino prievolei įvykdyti praleidimą mokėti sutarčių ar įstatymo nustatytas palūkanas, kurios yra laikomos minimaliais kreditoriaus nuostoliais (CK6.37, 6.210, 6.261 straipsniai). Šios palūkanos tampa skolininko vykdytinios prievolės dalimi ir turi būti sumokamos visais atvejais, kai vėluojama sumokėti, t. y. jos atlieka kreditoriaus nuostolių kompensavimo funkciją*¹⁵⁴. Pažymėtina, kad skolininkas neprivalo mokėti palūkanų už kreditoriaus praleisto termino laiką (CK 6.262 straipsnio 3 dalis).

Netesybų santykio su palūkanomis probleminis aspektas - teisės doktrina ir teismai imasi veiksmų, kuriais transformuojami šalių sutartiniai santykiai. Todėl peršasi prielaida, kad toks kišimasis į sutartinius santykius nėra pagrįstas. Nors teisės normos deklaruoja galimybę reikalauti tiek delspinigių, tiek palūkanų apmokėjimo pagal pinigines prievoles, tačiau vertinant šias normas sistemiškai, bei analizuojant LAT formuojamą praktiką matyti, kad kreditorius, nepaisant abipusio susitarimo, neturi galimybės neribotai realizuoti savo teisę į delspinigių ir palūkanų priteisimą.

Galiausiai prieiname prie išvados, kad netesybas reglamentuojančios teisės normos turėtų būti sukonkretintos, nurodant kokioms prievolių rūšims taikomi delspinigiai, siekiant nustatyti aiškią ribą, kada, esant prievolės įvykdymo termino praleidimui, taikyti delspinigius, o kada – palūkanas kaip teisinę kategoriją.

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje AB bankas „Hansa-LTB“ v. A. Mejerienė, Nr. 3K-7-751/2003, kat. 27.5.4, 31.5, 57.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. v. AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“, Nr. 3K-3-830/2003, kat. 27.5.4, 31.4, 38.2; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Telšių keliai“ v. UAB „Švaresta“, Nr. 3K-3-434/2005, kat. 36.1; 42.8; 45.7; kt.

IŠVADOS

1. Lietuvos teisės doktrinos ir Lietuvos teismų praktikos pozicijos dėl netesybų sampratos, kuri atskleista per jų teisinę prigimtį, išraiškos būdus, funkcijas, rūšis ir atsiradimo pagrindus, sutampa – netesybomis vieningai laikoma įstatymų, sutarties ar teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta. Netesybos yra laikomos prievolės užtikrinimo būdu bei civilinės atsakomybės forma. Netesybų pagrindinis tikslas yra kompensuoti kreditoriaus galimus praradimus neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius sutartinius arba ikisutartinius įsipareigojimus.

2. Lietuvos teisės doktrinoje ir Lietuvos teismų praktikoje netesybos, kaip prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, palyginti su pagrindine prievole, yra laikoma papildoma, šalutinė prievolė. Pagrindinės prievolės negaliojimas daro negaliojačią ir papildomą prievolę – užtikrinimą. Todėl siekiant prisiteisti netesybas, aplinkybės, susijusios su pagrindinės prievolės įvykdymu, įeina į įrodinėjimo dalyko sudėtį.

3. Netesybos yra laikomos civilinės atsakomybės forma, todėl joms yra būdingos visos civilinės atsakomybės sąlygos. Kreditorius, norėdamas prisiteisti netesybas, privalo įrodyti neteisėtus veiksmus – prievolės nevykdymą ar netinkamą vykdymą, todėl netesybos neturėtų būti priteisiamos dėl teisėtų vienos šalies veiksmų. Skolininko kaltė yra preziumuojama, tačiau skolininkas gali įrodyti, kad prievolės neįvykdė ar įvykdė netinkamai ne dėl savo kaltės ir tokiu atveju kreditoriui netesybos neturėtų būti priteisiamos. Tačiau, skirtingai nei taikant kitą civilinės atsakomybės formą – nuostolių atlyginimą, taikant netesybas, kreditoriui nereikia įrodinėti savo patirtų nuostolių dydžio, nes sutartimi suldytos netesybos laikomos iš anksto nustatytais būsimais kreditoriaus nuostoliais. Dėl to priežastinis ryšys taip pat yra antraeilis dalykas ir įgyja teisinę reikšmę tik tuo met, kai sprendžiamas klausimas dėl netesybų mažinimo.

4. Lietuvos teisės doktrinoje ir Lietuvos teismų praktikoje įtvirtintas įskaitinių netesybų principas, dėl to šalys negali reikalauti baudinių netesybų. Kreditoriui reikalaujant atlyginti ir netesybas, ir nuostolius, ir pagrindus savo reikalavimą, jam priteisiama didesnioji priklausanti suma, į kurią įeina mažesnioji. Tais atvejais, kai nuostolių suma didesnė nei sutartimi nustatytos netesybos, priteisiama atlyginti nuostolius, apimančius įskaitomą netesybų sumą. Kai reikalaujama sutartinių netesybų suma viršija priteistinus nuostolius, teismas priteisiamas sumas nustato tokia tvarka: į priteistiną nuostolių sumą įskaito ją atitinkančią sutartinių netesybų sumą, sprendžia klausimą dėl likusių sutartinių netesybų dydžio mažinimo, nustato galutinę priteisiamą netesybų sumą.

5. Sutartyje nustatydamos netesybų dydį, šalys gali susitarti dėl nuostolių ir netesybų (išskyrus įstatymines netesybas) santykio bei tokiu būdu konkretizuoti sutartinės civilinės atsakomybės ir prievolės įvykdymo užtikrinimo ypatumus. Teismai netesybų dydžio vertinimą atlieka kiekvienoje individualioje byloje, atsižvelgiant į faktines bylos aplinkybes šalių elgesį, todėl nėra vieno konkretaus netesybų dydžio, kuris reikštų, kad netesybos neatitinka įstatymuose nustatytų kriterijų. Tačiau atsižvelgiant į netesybų kompensacinį principą, tuo atveju jei įstatymai nenumato šalimis galimybės reikalauti tam tikrų nuostolių, pavyzdžiui: negautų pajamų, tai šalys neturi teisės reikalauti tos netesybų sumos, kuri grindžiama tais nuostoliais, kurių įstatymas nenumato galimybės reikalauti.

6. Palūkanos yra nustatomos už piniginių prievolių nevykdymą, tačiau netesybos gali būti nustatomos ir už kitų sutartinių įsipareigojimų nevykdymą. Kai kreditorius reikalauja priteisti ir netesybas, ir kompensuojamąsias palūkanas, tuo atveju mažesnioji suma įskaitoma į didesniąją, atsižvelgiant į tai, kuri suma didesnė, o likusių nuostolių dydį turi įrodyti kreditorius.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
3. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo“) // Vyriausybės žinios. 1964, Nr. 19-138.
4. Lietuvos Respublikos geležinkelių transporto kodeksas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 72-2489.
5. Lietuvos Respublikos mokėjimų, atliekamų pagal komercinius sandorius, vėlavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 123-5571.
6. Lietuvos Respublikos delspinigių nustatymo už išmokų, susijusių su darbo santykiais, pavėluotą mokėjimą įstatymas// Valstybės Žinios. 1996, Nr. 20-521
7. Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 1-1.
8. Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas // Valstybės Žinios, 2001, Nr. 56-1977; Valstybės Žinios, 2007, Nr. 61-234.
9. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. gegužės 14 d. įsakymas Nr. 1K-188 „Dėl Delspinigių už ne laiku sumokėtų mokesčių ir su jais susijusių sumų dydžio apskaičiavimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 82-2971.

Tarptautiniai dokumentai

10. Committee of Ministers of the Council of Europe. Penal clauses in civil law. Resolution No. (78) 3. Strasbourg, 1978.
11. Principles of International Commercial Contracts. Unidroit, Rome, 1994.
12. Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999.
13. Konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo–pardavimo sutarčių // Valstybės žinios, 1995, Nr. 102-2283.
14. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common

Frame of Reference (DCFR). Outline Edition. Sellier. European Law Publishers, 2008.

15. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law. Brussels, 11.10.2011. COM(2011) 635 final; 2011/0284(COD).

Kita literatūra

16. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė, Prievolių teisė, ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009.

17. Bakanas A., Bartkus G., Dominas G. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.

18. Baron D P. The Doctrine of Penalties and the Test of Commercial Justification // 34 U.W. Austl. L. Rev. 42 2008-2009.

19. Callero Ch. Punitive damages, liquidated damages, and clauses pénales in contract actions: a comparative analysis of the American common law and the French civil code // 32 Brook. J. Int'l L. 67 2006-2007.

20. Gontienė K. Palūkanos civiliniuose santykiuose: palūkanų rūšys, dydis, paskirtis // Juristas. 2006, Nr. 7-8.

21. Yearbook of United Nations Commission on International Trade Law. 1979 Volume X.

22. Klimas T. Delspinigiai // Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos, 2006 spal. 2, Nr. 37(421).

23. Lazauskaitė R. Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė prigimtis // Socialinių mokslų studijos. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010. T. 1(5)

24. Matkevičius A. Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimų atvejais // Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. 2008, T. 5(107).

25. Mikelėnas V., Vileita A., Taminskas A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001.

26. Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.

27. Papirtis V. L., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kiti. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T. 2.

28. Pass Ch., Lowe B., Dovies L. Ekonomikos terminų žodynas. 2-as leidimas. Vilnius: Baltijos biznesas, 1997.

29. Report on Penalty Clauses. Edinburgh: The Stationery Office. 1999.

Teismų praktika

30. Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 11 d. nutarimu Nr. 898 "Dėl Laikinojo prekių įvežimo į Lietuvos Respubliką perdirbti tvarkos patvirtinimo" patvirtintos Laikinojo prekių įvežimo į Lietuvos Respubliką perdirbti tvarkos 21.1 punkto (2002 m. birželio 27 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios. 2006, Nr. 10-369.

31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Ž. S. v. H. Ch., Nr. 3K-7-23/2000, kat. 43.

32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje H. G. v. UAB „Radiocentras“ ir B. M., Nr. 3K-3-631/2001, kat. 31.5; 32.2.

33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje AKB „Nida“ v. S. L., Nr. 3K-3-908/2001, kat. 52.2.

34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje S. J. v. A. P., Nr. 3K-3-1029/2002, kat. 18.2; 57.1; 89.

35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje V. R. v. L. U., Nr. 3K-3-1085/2002, kat. 57.2.

36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 14 d. nutartis civilinėje byloje M. P. v. AB „Skaiteks“, Nr. 3K-7-128/2003, kat. 18.1; 18.4; 5.7.

37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje B. R. v. V. P. Nr. 3K-3-218/2003, kat. 32.4.

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje R. J. v. A. A., Nr. 3K-3-558/2003, kat. 32.1; 57.1.

39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje AB bankas „Hansa-LTB“ v. A. Mejerienė, Nr. 3K-7-751/2003, kat. 27.5.4, 31.5, 57.1.

40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. v. AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“, Nr. 3K-3-830/2003, kat. 27.5.4, 31.4, 38.2.

41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Glass Market“ v. UAB „Lygiakraštis“, Nr. 3K-3-1070/2003, kat. 31.4; 32.1.

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje J. A. ir V. A. v. O. N., Nr. 3K-3-1125/2003, kat. 57.1; 15.2.2.6.

43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Libra Vitalis“ v. UAB „Amiga“, Nr. 3K-3-133/2004, kat. 18.2; 32.1; 37.6.

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Lietuvos nacionalinė filharmonija v. Lietuvos ir Kinijos UAB „Lichua“, Nr. 3K-3-161/2004, kat. 31.3.6; 31.4; 31.5; 37.4.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje D. B. ir E. B. v. UAB „Mobusta“ Nr. 3K-3-163/2004, kat. 32.1.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje E. K. v. E. K., Nr. 3K-3-362/2004, kat. 57.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Šiaulių naujienos“ v. UAB „Šiaulių vandenys“, bylos Nr. 3K-3-177/2005, kat. 42.1; 42.11.1; 44.5.1.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje E. P. v. V. Š., Nr. 3K-3-258/2005, kat. 35.3.6.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje L. B. v. Č. G., Nr. 3K-3-273/2005, kat. 36.1.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Almarina“, Nr. 3K-3-358/2005, kat. 36.1.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje K. K. v. L. T., Nr. 3K-3-364/2005, kat. 35.3.6; 35.5.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Lemora“ v. UAB „Pergamas“, Nr. 3K-3-394/2005, kat. 35.4; 36.1; 45.12; 114.4; 114.11.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Ferteksos transportas“, Nr. 3K-3-400/2005, kat. 27.3.1.13; 36.1.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Telšių keliai“ v. UAB „Švaresta“, Nr. 3K-3-434/2005, kat. 36.1; 42.8; 45.7.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos dujos“ v. AB „Kauno energija“, Nr. 3K-7-378/2005, kat. 21.4.2.7; 36.1; 40.3; 44.5.1; 45.5; 121.19.4.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Meilina ir KO“ v. UAB „Naderna“, Nr. 3K-3-494/2005, kat. 36.1; 54.1.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. S. D., Nr. 3K-3-514/2005, kat. 21.4.2.6; 21.4.2.7; 63.1; 114.11.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje A. I. ir E. G. v. BUAB „Klaipėdos senamiesčio valdos“, Nr. 3K-3-582/2005, kat. 56; 126.5.

59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje R. B., K. B. ir L. B. v. J. D. privati komercinė firma, Nr. 3K-3-609/2005, kat. 20.3.3; 21.4.1.1; 35.3.6; 73.2.13.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Ferteksos transportas“, Nr. 3K-3-552/2005, kat. 36.1.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Mokesčių inspekcija v. V. ir S. M. prekybos centras, Nr. 3K-3-173/2006, kat. 35.5; 36.1.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Kaliningrado sritis v. Duke Investment Limited, Nr. 3K-7-179/2006, kat. 130.3.2.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Baltijos parkingas“ ir UAB „Vilniaus parkavimo kompanija“, Nr. 3K-3-273/2006, kat. 44.3; 44.5.1.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje AB bankas „NORD/LB Lietuva“ v. UAB „Dama“ ir R. D., Nr. 3K-3-301/2006, kat. 24.4; 35.5; 36.1; 116.8; 124.2.2.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje K. P. v. IĮ „Vidista“ Nr. 3K-3-405/2006, kat. 36.1.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje VĮ „Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija“ v. UAB „Ferteksos transportas“, Nr. 3K-7-367/2006, kat. 36.1.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje V. K. v. AB „Klaipėdos apdaila“, Nr. 3K-3-468/2006, kat. 35.5; 42.10.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje V. Š. v. A. N. ir kt., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Švaresta“ v. Vilkaviškio rajono savivaldybė, Nr. 3K-3-413/2006, kat. 42.1; 36.1; 44.5.1.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Škotijos firma „Forthmill Limited“ v. UAB „Pakrijas“, bylos Nr. 3K-3-85/2007, kat. 35.5; 36.1.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Omnitel“ v. UAB „Bleiras“ Nr. 3K-3-257/2007, kat. 35.4; 36.1; 42.8; 42.10; 42.11.1; 54.1; 55; 99.5; 99.7; 116.3; 116.4; 125.10.3.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Pristis“ v. UAB „Optometrijos centras“, Nr. 3K-3-290/2007, kat. 40.2; 42.8; 52.1; 114.11.

73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje T. M. v. Vilniaus apskrities viršininko administracija, Nr. 3K-3-357/2007, kat. 35.3.6; 35.4; 42.9; 42.11; 45.6; 45.8; 113.9; 116.4; 121.15; 121.21.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje J. N. v. T. M., V. M., Nr. 3K-7-304/2007, kat. 42.4; 36.1.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Schmitz Cargobull Baltic“ v. UAB „Vilniaus universaliųjų metalo konstrukcijų gamykla“, Nr. 3k-3-503/2007, kat. 36.1.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vaivorykštė“ v. UAB „Sanitex“, Nr. 3K-3-336/2008, kat. 44.5.2.17; 44.8; 59; 114.11.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kaduva“ v. UAB „Okadeta“, Nr. 3K-3-401/2008, kat. 36.1; 52.3; 114.11.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Metaloidas“ v. UAB „Šiaulių lyra“, Nr. 3K-3-408/2008, kat. 36.1.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje P. B. individuali įmonė v. LEX SYSTEM GmbH, Nr. 3K-3-559/2008, kat. 35.5.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje L. B. v. V. K., J. K., Nr. 3K-3-628/2008, kat. 75.7; 114.9.1; 36.1.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Atkirtos ranga“ v. UAB „Belvilis“, Nr. 3K-3-36/2009, kat. 35.5; 36.1; 52.3.
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“, Nr. 3K-3-12/2009, kat. 36.1; 42.10; 73.2.5.1.2; 114.9.6.2; 114.11.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „ACDC“ v. V. V. ir G. V., Nr. 3K-3-122/2009, kat. 42.4; 42.10; 121.13; 121.21.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ortas“ v. UAB „Solveiga“ Nr. 3K-3-430/2009, kat. 36.1; 52.3.
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje D. Š. v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-454/2009, kat. 123.6; 129.23.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 17 d. nutartis AB „Mažeikių nafta“ v. Švedijos įmonė „Baltic Bitume AB“ byloje Nr. 3K-3-87/2010, kat. 24.2; 24.3; 36.1
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje R. J. v. E. Ž., Nr. 3K-3-106/2010, kat. 36.1; 42.4.
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje D. R. v. UAB „Minduvos statyba“, Nr. 3K-3-73/2010, kat. 36.1; 42.10.

89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB draudimo brokeris „Antarija“ ieškv. UAB „Kauno termofikacijos elektrinė“, Nr. 3K-3-86/2010, kat. 24.2; 28.1; 36.1; 114.11.
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „IMG Company“ v. A. M. Nr. 3K-3-335/2010, kat. 36.1; 42.9; 42.10; 54.1.
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kapitalo valdymo grupė“ v. UAB „Penki kontinentai“ ir kt., Nr. 3K-3-372/2010, kat. 109; 118.3.
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Miaras“ v. A. D. individuali įmonė, Nr. 3k-7-409/2010, kat. 36.1.
93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Saurida“ v. UAB „Satirus“, Nr. 3K-3-460/2010, kat. 35.4; 36.1; 42.10; 44.5.1; 117.2.
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Alauša“ v. UAB „Aris nafta“ Nr. 3K-3-478/2010, kat. 36.1; 42.9; 42.10.
95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Penki kontinentai“ ir UAB „Penkių kontinentų“ bankinės technologijos“ v. UAB „Kapitalo valdymo grupė“ ir UAB „Universalios valdymo sistemos“ Nr. 3K-3-481/2010, kat. 72; 118.3.
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Šimtas aukštų“ v. G. B., Nr. 3K-3-505/2010, kat. 35.3.6; 35.5; 52.1; 52.3.
97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. R. G., Nr. 3K-3-29/2011, kat. 27.7; 44.5.2.1; 95.7.
98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Gepala“ v. UAB „Transilotas“, Nr. 3K-3-92/2011, kat. 60.
99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „X servisas“ v. UAB „Autorealybė“, Nr. 3K-3-457/2011, kat. 40.2; 106.1; 114.11.
100. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų plenarinės sesijos 2011 m. gruodžio 29 d. nutarimas civilinėje byloje AB DNB bankas v. A. J. ir S. J., Nr. 3K-P-537/2011, kat. 32.6.1; 36.2; 126.5.
101. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Departus“ v. UAB „Belvedere prekyba“, Nr. 3K-3-116/2012, kat. 36.1; 40.2; 42.8; 42.11.1; 44.5.1; 50.5.

102. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje T. P. v. R. R, Nr. 3K-3-71/2013, kat. 36.1; 114.11.

103. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1, kat. 36; 36.1; 37.

104. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Observis“ v. A. S. Ir UAB „Domus extra“, Nr. 3K-3-111/2013, kat. 42.4; 114.11; 121.22.

Interneto tinklalapiai

105. <http://www.lkz.lt/startas.htm> (prisijungimo laikas 2013-04-04 14:04).

SANTRAUKA

Netesybos yra nustatomos beveik visose sutartyse, jos skatina verslo santykių stabilumą bei užtikrina sutarčių vykdymą. Todėl šiame darbe yra analizuojama netesybų samprata, jų santykis su nuostoliais bei palūkanomis.

Pirmoje darbo dalyje yra atskleidžiama netesybų samprata, analizuojant teisės doktriną bei Lietuvos Respublikos teismų praktiką. Netesybos tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje yra laikomos prievolių įvykdymo užtikrinimo būdu ir civilinės atsakomybės forma. Todėl autorė analizuoja netesybų požymius, rūšis, aptaria netesybų, kaip prievolių užtikrinimo būdo ir civilinės atsakomybės formos, bruožus.

Antroje darbo dalyje yra analizuojamas netesybų ir nuostolių santykis. Šioje darbo dalyje yra aptariamos netesybų mažinimo problemos, analizuojama Lietuvos Respublikos teismų praktika dėl netesybų ir nuostolių įskaitymo, pateikiami kiti netesybų ir nuostolių instituto teisiniai panašumai ir skirtumai. Trečioje darbo dalyje yra gilinamasi į netesybų ir palūkanų institutų santykį bei teisinio reguliavimo bei teismų praktikos ypatumus Lietuvos Respublikoje.

SUMMARY

Penalties are determined in almost all contracts; they encourage business relationships and ensure the stability of contracts. Thus, this paper analyzes the concept of penalties, their relationship with the loss and interests.

The first part is disclosing the concept of penalties by analyzing the doctrine and practice of the courts of the Republic of Lithuania. Penalties are considered as a way of securing obligations and liability form in the legal doctrine and court practise. Therefore, the author analyzes the penalties attributes, types; discusses the features of penalties as the ensurance of the obligations and liability form.

The second part is the analysis of penalties and loss. This part is discussed in reducing of penalties problem, analyzing the Lithuanian case law on penalties and losses, other legal similarities and differences of penalties and damages institute. The third part takes a deeper look at exploring the relationship between penalties and interest and regulatory and case law characteristics of the Republic of Lithuania.